

MASTEROPPGAVE

Emnekode: HI330LS_1

Navn: Markus André Sjaavaag

Leiesoldater i Vest-Europa 1200-1450:
Kontraktsbrudd, fredstid og identitet.

Dato: 15.05.23

Totalt antall sider: 73

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	i
Introduksjon	2
1.1 Problemstilling og begrensninger	2
1.2 Essensielle begreper	3
1.3 Konseptuelle aspekter	6
1.4 Hovedlitteratur	7
2.0 Perioden 1200-1450	9
2.1 Banalt Herredømme	11
2.1.1 Aristokratiet: Bellatores og Oratores	13
2.1.2 Laboratores – de som arbeider	16
2.2 Sentrale kongedømmer i Vest-Europa	17
2.2.1 Frankrike	17
2.2.3 Det Tysk-Romerske riket	20
2.2.4 Italia	22
2.2.5 England	23
3.0 Identitet	27
3.1 Identitet: Moderne og historiske begreper	27
3.2 Geografisk tilknytning	29
3.3 Kjerne-periferi-modellen	30
3.4 Sosial klasse og kjønn	31
3.5 Etnisitet	32
3.6 Religion	32
3.7 Oss mot dem – Othering	33
3.8 Krigeridentitet og vold i høy- og senmiddelalderen	34
3.9 Stereotypi av leiesoldater	34
3.10 Identitet blant leiesoldater	35
3.11 Hvem søkte seg til arbeid som leiesoldat og hvorfor?	37
4.0 Lojalitet	40
4.1 Kontraktbrudd – hvem hadde skylden?	42
5.0 Spesialiserte leiesoldater	45
5.1 Gallowglass	45
5.2 Armbrøstmenn	48
5.3 Hellebarder og piker – Sveitsernes prefererte våpen	49
5.4 Krigsfølgemedlemmer – riddere til leie	52
6.0 Fredstid/leiesoldater uten kontrakt – hva nå?	53
6.1 Første mulighet: bli værende på samme sted	55
6.1.1 Lokalt arbeid og integrering	55
6.1.2 Plyndring	57
6.2 Andre mulighet: Fortsatt bruk av vold og mobilitet	60
6.2.1 Oppmuntre til konflikt	60
6.2.2 Oppsøke nye muligheter	60
6.2.3 Egne ambisjoner	61

6.2.4 Len som belønning	61
7.0 Avslutning – sammendrag, konklusjon, og videre forskning.....	63
Bibliografi	68

Introduksjon

Europas middelalder besto av ustabilitet og krig, et samfunn basert på underordning og ikke minst vold. Etter Romerrikets splittelse på slutten av 300-tallet e.v.t. og Vestromerrikets fall i 476 e.v.t. samt splittelse i mindre deler, ble det lagt godt til rette for konkurranse mellom forskjellige grupper og kongedømmer. Denne konkurransen førte med seg krig og ustabilitet rundt om i Europa, da kanskje spesielt vest i Europa ettersom det Østromerske riket – også kjent som Bysants – bestod frem til 1453 da de ble angrepet og beseiret av det ottomanske riket under Mehmed II, og Konstantinopel gikk tapt. Disse tusen årene har vist Europa kongedømmer som har oppstått og falt, invasjoner fra andre deler av Europa og verden (f.eks. vikingene og mongolene), svik og samarbeid, samt en konstant konkurranse for å fremme sine egne og familiens interesser. Invasjoner og krig fører med seg et behov for mennesker som kan brukes som soldater, men siden disse samme menneskene var viktig for å gro maten til samfunnet var det kritisk at de ikke kunne være borte fra gårdene sine over lengre perioder. Bønder som ble sendt i krig hadde ansvaret for å ruste seg selv med både våpen og rustning, og dette resulterte i at landsbyer kunne samarbeide om å ruste et par menn istedenfor å sende flere folk med primitive våpen og rustning. Grunnet viktigheten av å gro mat og behovet for soldater til krig dukket det opp muligheter for å bli en leiesoldat. En leiesoldat sees typisk på som en person uten en politisk eller geografisk tilknytning som kjemper kun for seg selv, ofte mot betaling i form av penger og/eller det de kunne få tak i som følge av ødeleggelse og stjeling fra lokalbefolkningen hvor enn det var uro og de ble ansatt. Hyringen av leiesoldater ga konger og fyrster muligheten til å utvide sin makt, enten innad i kongedømmet de var en del av eller via angrep på andres territorier.¹

1.1 Problemstilling og begrensninger

Denne oppgaven vil ta for seg høymiddelalderens slutt og senmiddelalderens begynnelse, i tidsperioden fra ca. 1200 e.v.t. og frem til ca. 1450 e.v.t. Tidsperioden begynner med 1200 da dette var begynnelsen på de stabile, institusjonaliserte kongedømmene i Vest-Europa og avsluttes i 1450. Årsaken til denne tidsavgrensningen er at den åpner opp for muligheten til å

¹ Law, J. (2008). The Italian north. I M. Jones (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415 (ss. 442-468). Cambridge, Storbritannia: Cambridge University Press, s. 467

inkludere de største kjente kompaniene og gruppene med leiesoldater, som Det hvite kompani og de genovesiske armbrøstmennene. Situasjonen for leiesoldatene endret seg i 1350 pga. svartedauden, samt etter brétignytraktaten som førte til betydelige endringer i bruken av leiesoldater.

Geografisk vil oppgaven først og fremst ta for seg de Vesteuropiske kongedømmene England, Frankrike, og Tyskland. Hovedtemaet til oppgaven vil være hva som skjedde med leiesoldater da det var fredstid. Ikke at fredstid var noe som forekom ofte, men hva om det var en periode med mer fred enn ellers, eller leiesoldatene befant seg langt unna et sted med krig og uro? I den forbindelse mener jeg det er viktig å se på kongedømmene nevnt ovenfor, da England og Frankrike ofte har vært i krig mot hverandre, og dermed også har hatt et behov for profesjonelle krigere. I den forbindelse er visse personer relevante å se nærmere på, som f.eks. Roger de Flor og Werner von Urslingen, samt leiesoldatskompanier som det Katalanske kompani eller det Hvite kompani.

1.2 Essensielle begreper

Før oppgaven beveger seg inn på hovedtema er det noen sentrale begreper som bør defineres. Disse omhandler hovedsakelig begreper rundt leiesoldater, og tidsperioden rundt oppgaven.

Først og fremst kommer begrepet «leiesoldat», da det er denne gruppen mennesker oppgaven dreier seg om. Begrepet er ikke enstydig, men som nevnt ovenfor blir en leiesoldat ofte sett på som en som kun tenker og kjemper på seg selv. Leiesoldater har eksistert i tusenvis av år, og begrepet har uten tvil endret seg opp igjennom tidene. Ordene ‘fremmed’ og ‘betalt’ går som regel igjen når det gjelder definisjoner på hva en leiesoldat er. Det ser ut til at det er en felles forståelse av at en leiesoldat er en person som kjemper hovedsakelig for egen vinning, uten noen obligasjoner eller lojalitet ovenfor en spesifikk makt.

Senere i oppgaven presenteres også identitet og i den forbindelse også geografisk tilknytning og hva som kan ansees som fremmed i det middelalderske samfunn. Identitet kan være nyttig for å se på mulighetene til de leiesoldater dersom de ikke hadde en kontrakt lenger. Det ser ut til at kravene for å være en utlending/fremmed var færre enn i dag, da det fantes få tegn til en veldefinert nasjonal tilknytning innenfor de Vesteuropiske kongedømmene. Når det gjelder betalingen til disse leiesoldatene, ser det ut til at dette kunne

være penger, ting de kunne skaffe seg via plyndring, eller len.² Basert på dette kan en dermed kalle en leiesoldat for en person som tilbyr arbeid som en profesjonell soldat, og kjemper uten noen form for politisk engasjement, kun for egen vinning. Denne personen er gjerne fremmed innenfor områdene slikt arbeid tilbys. Dette skiller en leiesoldat fra den vanlige soldaten i hæren. Det er få skriftlige kilder om den enkelte soldat, da få kunne lese eller skrive, så hver enkeltes motiv kan kun spekuleres. Andre ord som kan passe til samme rolle er *fremmedkrigere* og *frilansere*.

Det fantes også spesielle navn i leiesoldatens og krigføringens verden med geografisk tilknytning. I Italia, ordet *condottiero* (flertall *condottieri*). Disse leiesoldatene hadde – som andre soldater i kamp – ledere. Vi vet mer om disse ettersom flere kom fra adelen, og dermed hadde muligheten til utdanning og evnen til å kunne lese og skrive. Innenfor Italia ble disse lederne for en gruppe leiesoldater kalt '*condottieri*', som kan røft oversettes til 'kaptein'.³ Ordet kommer fra italiensk og betyr kontrakt, som kan sees på som et passende ord på rollen disse mennene hadde. *Condottieri* ledet et leiesoldatselskap. Et leiesoldatselskap er en gruppe med leiesoldater, med en kaptein i spissen som tilbød sine tjenester som en samlet gruppe istedenfor at hver enkelt person skulle tilby dem individuelt. Kapteinen, som ofte var fra adelen og dermed hadde større innflytelse, sørget for å skaffe kontrakter for å holde mennene i arbeid. Størrelsen på disse gruppene med leiesoldater kunne variere kraftig, fra 50-100 menn, til over 6000.⁴

Et leiesoldatselskap kunne også kalles for et kompani, og ordet kompani ble inkorporert i navnet til flere av dem. Et kompani av leiesoldater i høymiddelalderen var en gruppe med profesjonelle soldater som var hyret inn for å kjempe på vegne av en klient, da mest sannsynlig en hersker eller en rik person. Disse kompaniene var ofte sammensatt av utlendinger/fremmede soldater som var kjent for deres kampferdigheter, f.eks. katalanerne under 'det katalanske kompani'. Disse kompaniene ble ofte hyret inn av herskere som manglet nok tropper selv, eller som trengte å supplere hærene sine med soldater som innehadde ekspertise eller erfaring. Kompaniene ble typisk organisert og ledet av en kaptein/*condottiero* som nevnt ovenfor, og disse hadde ansvar for å rekruttere soldater, forhandle kontrakter med klienter, og styre hva kompaniet drev med. Kompaniene med

² DeVries, K. (2008). *Medieval Mercenaries: Methodology, Definitions, and Problems*. I J. France (Red.), *Mercenaries and Paid Men : The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ss. 43-60). Leiden: BRILL, s. 53

³ Axelrod, A. (2014). *Mercenaries: A Guide to rivate Armies and Private Military Companies*. (J. Brace-Thompson, Red.) Los Angeles, California, USA: CQ Press, s. 30

⁴ *Ibid.*, s. 28-29

leiesoldater spilte en større rolle i høymiddelalderens krigføring, og var en viktig faktor i mange kamper og operasjoner.

Videre er det sentralt å definere og avgrense perioden kalt høymiddelalderen. Høymiddelalderen regnes generelt å ha vart fra ca. 1050-tallet til 1300-tallet i Europa. Perioden kjennetegnes ved en økning i befolkningen og økonomien, flere områder ble ryddet for å kompensere for befolkningsveksten som igjen førte til et økende jordbruk rundt om i Europa. Nye kongedømmer kom frem, byer vokste og handelen økte. I tillegg så høymiddelalderen grunnleggelsen av universiteter. Senere i høymiddelalderen ble disse trendene forsterket. En av utviklingene med mest påvirkning var sentraliseringen av europeiske stater. Konger og andre herskere begynte å tilegne seg en større kontroll over deres territorier, og med dette skapte en sterk regjering og Europa så begynnelsen på profesjonelle hærer. Denne trenden ble eksemplifisert av det franske og det engelske monarkiet, som utviklet en sterkt sentralisert stat som kunne påvirke nabostatene sterkt.

Som nevnt økte handelen i løpet av høymiddelalderen, som et resultat av byenes vekst og at nye byer oppstod. Byene ble sentre for produksjon og handel, og til dels av utviklingen av nye handelsveier takket være nye teknologier som kompasset. Dette førte til en større økonomisk vekst og rikdom, men i tillegg nye former for konflikt ettersom forskjellige stater og byer ønsket kontroll over handelsrutene og markedene. Veksten innenfor økonomien la grunnlag for en utvikling innenfor intellektuelt og kulturelt liv. Universiteter som Oxford, Cambridge og Paris ble grunnlagt i denne perioden, og bidro til sentrer for læring og akademia for studenter fra hele Europa.

På den andre siden var høymiddelalderen markert av utfordringer og kriser. Krig og vold var en del av samfunnet, og korstog som det Albigenserkorstoget og kriger som Hundreårskrigen hadde en sterk påvirkning på europeisk kultur og samfunn. Hundreårskrigen ble kjempet mellom England og Frankrike, som varte fra 1337 til 1453⁵, påvirket det sosiale og økonomiske i Europa og førte til en endring av maktbalansen. Det var dog ikke kun kriger som hadde en negativ påvirkning på Europa i høymiddelalderen og starten av senmiddelalderen. Svartedauden kom til Europa så tidlig som på slutten av 1340-tallet og endte opp med å ta livet av millioner av mennesker, og dermed ødelegge hele samfunn og byer, spesielt fordi folk bodde tett.

⁵ Seward, D. (1999). *The Hundred Years War: The English in France 1337-1453*. Penguin.

Befolknings- og økonomisk vekst, samt byenes vekst og ikke minst handelsvekst må ha ført til at flere og flere mennesker søkte seg til byene. Dette sammen med økt konkurranse blant bystater, stater, og kongedømmer førte mest sannsynlig til et lukrativt marked for leiesoldater, da de forskjellige statene ikke behøvde å bruke egen populasjon i like stor grad for å kunne skape mer rikdom til seg selv.

1.3 Konseptuelle aspekter

Aspekter som vil bidra til å finne ut av hvorfor eller hvordan leiesoldatene tok visse valg vil være identitet, lojalitet, og spesialisering. Disse aspektene kunne gi forskjellige muligheter, da en identitet som katalansk kunne gi en leiesoldat et større rykte på seg som en god kriger, spesielt etter det katalanske kompani sin begynnelse.

Identitet er et relevant aspekt for denne oppgaven ettersom det vil kunne forklare en mulig favorisering fra leiesoldatens side for en konge. Dette kan innebære at de var fra samme sted eller begge så på seg selv som franskmenn f.eks. Innenfor identitet vil det bli sett på medvirkende effekter slik som identitet i dag versus i middelalderen, geografisk tilknytning, sosial klasse, etnisitet, religion, oss mot dem – *othering* –, og stereotypi. Noen av disse effektene vil være nærliggende hverandre, slik som geografisk tilknytning og etnisitet.

Lojalitet er et sentralt aspekt for å finne ut av hva leiesoldatene gjorde i fredstid. Denne lojaliteten er viktig da dette kunne påvirke leiesoldatene til enten å gå imot sin tidligere arbeidsgiver, forlate området de var i på utkikk etter andre ustabile områder med muligheter for arbeid, eller ty til plyndring av området de befant seg i for å forsøke å skape mer ustabilitet, og dermed også forsøke å sikre seg en ny arbeidskontrakt.

Det vil være interessant å finne ut av om det fantes grupper med leiesoldater som spesialiserte seg innenfor noe. Dette kan være en type våpen, eller f.eks. i forsvar. Det kan tenkes at det nødvendigvis ikke er en gruppe leiesoldater som er spesialisert i forsvar, men heller en condottiere, da slik ekspertise ville bli satt pris på dersom angrep var uunngåelig og dette ville øke sjansene for arbeid. Her kan lojalitet slå inn, da det ville gagne en condottiere med en slik ekspertise å egge til konflikt.

1.4 Hovedlitteratur

Denne oppgaven har brukt noen kilder som hovedinspirasjon, og supplert disse med noen mindre kilder. *Mercenaries and Paid Men: The Mercenary Identity in the Middle Ages* med John Frances som redaktør er en bok som omhandler nettopp leiesoldater. Boken viser til diskusjoner angående begrepet 'leiesoldat', samt at den har et fokus på enkeltpersoner, enkeltgrupper, og diverse slag. Selv om boken har hatt en tidsperiode som strekker seg lenger enn denne oppgaven sin tidsperiode, har den vært et godt hjelpemiddel til oppgaven, og har hjulpet til å finne blant annet Roger de Flor og Det katalanske kompani som eksemplifiseres flere ganger i løpet av oppgaven. Hvert kapittel har hver sin forfatter, og det har derfor blitt referert til disse forfatterne. *Medieval Europe* av Chris Wickham har også hatt en rolle i denne oppgaven, men mest for å finne informasjon om tidsperioden og samfunnet innenfor. Føydalisme og økonomi har vært svært godt forklart innenfor denne boken.

The New Cambridge Medieval History volume 5 og *The New Cambridge Medieval History Volume 6* som tar for seg henholdsvis ca. 1198-ca. 1300 og ca. 1300-ca. 1415 har også vært nyttig i den grad at de dekker nesten hele denne oppgavens tidsperiode. Bøkene gir en god oversikt over hendelser og enkeltpersoner gjennom høy- og senmiddelalderen, og har på denne måten gitt muligheten til å se nærmere på interessante personer. Hvert kapittel har, som *Mercenaries and Paid Men*, hver sin forfatter. Bøkene tar dog for seg geografiske områder som ikke har med denne oppgaven å gjøre, så disse er dermed ikke brukt.

Bøkene ovenfor har vært sentrale for å forklare hvordan samfunnet fungerte i høy- og senmiddelalderen, samt for å finne enkelte leiesoldater og grupper. Sammen med disse bøkene har et par kapitler av Alan Axelrod sin bok *Mercenaries: a Guide to Private Armies and Private Military companies* vært sentral. Axelrod har i sin første del av boken skrevet om leiesoldater i oppgavens tidsperiode, og har nevnt leiesoldater som de andre kildene ikke har, slik som de irsk-norrøne gallowglass. Boken hans fokuserer riktignok mest på mer moderne leiesoldater, men den har likevel vært nyttig.

Immagined Communities: Constructing Collective Identities in Medieval Europe av Andrzej Pleszczyński og Joanna A. Sobiesiak har vært sentral i kapittelet om identitet. Boken diskuterer hvordan nasjonal identitet – om en kan kalle det det – har blitt forsøkt formet i den gitte tidsperioden, og hvordan forskere senere har gitt identitet til fortidens mennesker. *When Ego Was Imago : Signs of Identity in the Middle Ages* av Brigitte Bedos-Rezak har fokusert på blant annet individualitet. Individualiteten til en person i høy- og senmiddelalderen er

vanskelig å forstå siden de kildene som har overlevd er skrevet av medlemmer innenfor aristokratiet. Boken, spesielt kapitlene seks-ni, har vært til god nytte for å finne ut av identitet i tidsperioden.

2.0 Perioden 1200-1450

Perioden 1200-1450 e.v.t. er den delen av middelalderen som er kjent som høymiddelalderen, og denne perioden avsluttes med svartedauden i 1350. I tillegg til høymiddelalderen skal oppgaven sette søkelys på perioden etter høymiddelalderen, senmiddelalderen, frem til 1450. Denne underperioden har fått dette navnet ettersom økonomien i Europa utviklet seg stort, noe som førte til økt handel samt vekst innenfor byer og landsbyer. Til tross for vekst innenfor byer var perioden fortsatt desentralisert da de aller fleste fortsatt var bosatt på landsbygden. Senmiddelalderen bestod i all hovedsak av en sterk befolkningsvekst grunnet gunstige dyrkingskår med stor forutsigbarhet, slik at mat kunne lagres i større grad. Denne utviklingen førte til en nedgang i underernæring, noe som igjen førte til at færre barn døde av sult, og at flere giftet seg tidligere. Videre førte dette igjen til flere barn, men denne befolkningsveksten ville senere stagnere som følge av en lavere vekst av mat. I tillegg til dette ble forskjellene mellom sosial rank enda tydeligere.

Føydalisme som et økonomisk system går ut på at det er et sosioøkonomisk system som baserer seg på utnyttende bånd mellom *laboratores* – eller allmuen – og herrene.⁶ Innenfor dette var det da medlemmene innenfor *laboratores* som gjorde alt arbeidet med å dyrke mat, oppdra dyr, drive med håndverk og andre naturressurser som var tilgjengelig på landområdet. Som et politisk og militært system går det ut på at herrer seg imellom går inn i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre via en seremoni. Denne seremonien gjorde så herren anerkjente den andre herren, hans «mann» og senere vasallen, sin politiske makt, samtidig som at vasallen anerkjente herren som sin føydale herre, og lover å tjene samt beskytte herren.⁷ Vasallitet betød ikke nødvendigvis at herren ga fra seg et len eller landområde, men det var forventet at vasallen skulle få belønning. Denne belønningen kunne være gaver eller et len, eller i visse tilfeller et ekteskap.

Det finnes forskjellige definisjoner på hva føydalisme er. Disse varierer fra et veldig bredt begrep til et smalere begrep. Elizabeth A. R. Brown tar for seg begrepet «føydalisme» i en artikkel kalt *Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe* fra 1974. Selv om denne artikkelen er nærmere 50 år gammel er det grunner til å mene at denne fortsatt er meget relevant. Den er relevant i det at Brown påpeker hvordan historikere har

⁶ Wickham, C. (2021, Mai 11). How Did the Feudal Economy Work? The Economic Logic of Medieval Societies. Past and Present (Vol. 251, no. 1), s. 9

⁷ Wickham, C. (2016). Medieval Europe. New Haven: Yale Universtiy Press, s. 10

konstruert forskjellige definisjoner på føydalisme, féodalité, og føydalsystem. Brown belyser også hvordan diverse dokumenter – som garantert er viktig for å forstå perioden – er blitt lagt til side eller oversett til fordel for andre dokumenter som bedre ‘passer inn’ i føydalisme.⁸ Det har vært – og er – et for stort fokus på begrepene føydalisme, og dette er et syn jeg sier meg enig i.

Historikere på 1700-tallet, da i Storbritannia, ga begrepet ‘féodalité’ forskjellige meninger, og senere i midten av 1800-tallet ble begrepet «føydalisme» tatt i bruk.⁹ Hva som ble lært bort og skrevet om da det gjaldt føydalisme kan tenkes å ha vært meget variert, med fokus på enten kun det sosiale, len, det politiske, økonomiske, eller en blanding av to eller flere av disse. Artikkelen presenterer forskjellige historikers definisjoner på nettopp hva føydalisme er, da det lenge har vært en enighet blant historikere om at det behøves et universelt begrep det er stor enighet om. Noen som har prøvd seg er Frederic William Maitland, som levde på slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet. Maitlands føydalisme har en vekt på vasallitet, len, militærtjeneste hos herren, og privat administrasjon av loven.¹⁰ Andre som H. G. Richardson og G. O. Sayles skrev om en idé om et «lordship diminished by fragmentation or of «sovereignty ... divided between the king and his feudataries,».¹¹ Dette kan forstås som at en herre fikk redusert sin egen makt ettersom landet eller suvereniteten ble fordelt mellom kongen og hans vasaller.

Susan Reynolds har, som flere historikere, kritisert bruken av begrepet føydalisme. Hennes perspektiv er at det ikke er så svart og hvitt at føydalisme går ut på at en herre gir et len til sinn mann i bytte mot politisk og militær støtte. Hun er også uenig i bruken av begrepet da det, som ovenfor er nevnt, er flere forskjellige begreper.¹²

Problemene med føydalisme er så mangt. Som nevnt har historikere satt et søkelys på å finne strukturer innenfor føydalisme som har gjort at dokumenter har blitt lagt til side, men også at personene som tar i bruk begrepene som tilhører, tilpasser det til å passe det de ser på. Dette kan enten være geografisk plassering, en tidsperiode, eller begge deler.¹³ Dermed blir spor av føydalisme og føydalsamfunn funnet steder og tider der dette kanskje eksisterte i noen

⁸ Brown, E. A. (1974, Oktober). The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe. The American Historical Review(Vol. 79, No. 4), s. 1063

⁹ *Ibid.*, s. 1065

¹⁰ *Ibid.*, s. 1066

¹¹ *Ibid.*, s. 1067

¹² Reynolds, S. (2001). Fiefs and Vassals : The Medieval Evidence Reinterpreted. New York, USA: Oxford University Press, ss. 1-2,

¹³ Brown, 1974, s. 1074

form i det hele tatt. En kan også snakke om graden av føydalisme et land eller område hadde. Å snakke om graden av føydalisme er et perfekt eksempel på å desperat forsøke å påvise denne idéen der en vil finne det. I tillegg gir det grunn for å beskrive landområder og tider som mer eller mindre utviklet, da de aller mest utviklede områdene typisk har vært de som er beskrevet som føydaliserte, da kanskje spesielt Frankrike og England. Andre steder som landene i Nord-Europa eller i Iberia får da kanskje et mer negativt syn enn det som er rettferdig. Det må legges til at et land med «høy» føydalisme ikke nødvendigvis er det som betød å være suksessfullt. Graden av suksess av land kan vise seg å ha like mange meninger som det er definisjoner på føydalisme. Disse er – etter min mening – ikke sammenhengende.

Ettersom føydalisme er en ideell modell, skal jeg forsøke å beskrive samfunnet uten bruken av dette. Samfunnssystemet i Europas middelalder skapte et tydelig skille mellom en overklasse, aristokratene og den resterende befolkningen. Dette var et tredelt samfunn delt inn i ‘klasser’ bestående av *oratores* – de som ber –, *bellatores* – de som slåss –, og *laboratores* – de som arbeider. Både *oratores* og *bellatores* var innenfor det som kalles aristokratiet, og denne gruppen bestod av mellom 5-10% av hele befolkningen. Aristokratiet var de som eide landet og utøvde den politiske makten innenfor deres område, og med dette var disse de mest privilegerte innenfor samfunnet. Aristokratiet kunne igjen deles inn i to ‘undergrupper’, nemlig det verdslige, landeieende aristokratiet, og det geistlige aristokratiet. Det geistlige aristokratiet besto av menn og kvinner innenfor kirken. Kvinner hadde dog begrenset makt innenfor kirken da det kirkelige hierarkiet, som i samfunnet ellers, var patriarkalsk. *Laboratores* som besto av de resterende 90-95% av befolkningen kunne også eie land, men de var under lensherrenes politiske- og lovgivende makt samt deres utøvelse av loven. Føydalsamfunnet dannet ikke noe enhetlig hierarki med klare regler for medlemskap innenfor de enkelte klassene, men heller et system av uavhengige hierarkier i konkurranse.¹⁴

2.1 Banalt Herredømme

Banalt herredømme (på engelsk *banal lordship*) er offentlig juridisk og politisk makt gjort privatisert. Med dette menes det at et fåtall kontrollerte et lokalt område juridisk og politisk. Dette lokale herredømmet var ikke kun basert på privateide landområder, men i tillegg basert

¹⁴ Bagge, S. (2017). Europa tar form: År 300 til 1350 (2. utg.). Oslo, Norge: Cappens Forlag as, s. 153

på utøvelsen av en offentlig autoritet, gitt eller godtatt av kongen.¹⁵ Gjennomførelsen av en rettsprosess der alvorlige kriminelle handlinger ble gjennomført var de banale herrenes jobb. Dette førte til et hardere styre over lokale bønder, da maktsultne herrer kunne arrestere individer etter eget ønske og dermed konfiskere eiendom eller eiendeler. I tillegg ble bøndene påført obligatoriske krav og ekstra utgifter etter hva herrene selv ønsket.¹⁶ Herrene hadde ikke hatt muligheten til å utøve slikt banalt herredømme, dersom det ikke hadde vært for slott eller trente og velutstyrte krigere. Slottene det er snakk om var mer forsterkede bygninger eller beskjedne festninger enn store slott med høye murer og en masse tårn.¹⁷ Slottene og krigerne gjorde det vanskelig for den resterende befolkningen å gjøre noe mot all utnyttelsen og all den ekstra økonomiske byrden de ble pålagt av herren, samt at det beskyttet mot andre rivaliserende herrer som ønsket mer makt i form av et større område å kontrollere. En garnison var også en del av slottet, og det var her de profesjonelle krigerne kommer inn. Disse krigerne kom ofte fra mindre, lokale aristokratiske familier, selv om frie og ufrie bønder noen ganger også ble rekruttert. Disse hadde ansvaret for å beskytte slottet samt mindre militære oppdrag innenfor herrens område.¹⁸ Det hendte og at leiesoldater ble hyret inn til garnisonen for passe på i området, spesielt om det var et ustabil område. Dette gjorde blant annet Johan uten land etter han ble konge og frem til Magna Carta ettersom han hadde mange fiender blant egne vasaller, noe som gjorde det lettere å stole på leiesoldater. Som med alt annet var det forskjeller på graden av banalt herredømme som eksisterte på forskjellige steder. Det var ikke slik at alle banale herrer behandlet arbeiderne under seg like dårlig som andre.

Militærmakt og organisering i høy- og senmiddelalderen besto av hovedsakelig to ting. Disse var bruken av krigsfølgemedlemmer som vil si riddere hyret inn av herskere for å tjene dem som profesjonelle soldater, og en økende bruk av leiesoldater. Ridderne var kjernen til den militære makten da disse var trent opp i krigføring, og var dermed profesjonelle krigere. De hadde i tillegg tilgang til bedre rustning og våpen, samt at de kjempet til hest. Denne kombinasjonen mot de mobiliserte bøndenes lette rustninger og lavere kvalitet av våpen gjorde bruken av riddere sentral. Leiesoldater ble hyrt inn for å erstatte eller fylle inn bøndenes rolle som fotsoldater, da leiesoldatene var profesjonelle krigere som kjempet for penger.

¹⁵ Blockmans, W., & Hoppenbrouwers, P. (2014). Introduction to Medieval Europe 300-1500 (2. utg.). Abingdon: Routledge, s. 135

¹⁶ *Ibid.*, s. 140

¹⁷ *Ibid.*, s. 137

¹⁸ *Ibid.*, s. 137

2.1.1 Aristokratiet: *Bellatores* og *Oratores*

Aristokratiet skilte seg fra den resterende befolkningen ved utøvelsen av det som kan kalles 'banalt herredømme'. Banalt herredømme er offentlig juridisk og politisk makt gjort privatisert, som nevnt ovenfor. Denne samfunnsgruppen var den mest privilegerte og representerte 5-10% av befolkningen. Privilegiene viste seg først og fremst ved utøvelsen av det banale herredømmet, og ved at de kontrollerte landet som de resterende arbeidet på, enten dette var bønder, håndverkere, fiskere, osv. Det at de kontrollerte landet betød ikke at de nødvendigvis eide landet, da det fantes landeiende bønder som ikke var aristokrater. Dette betød at overalt var det en liten elite med aristokrater som styrte over, og tjente på arbeidet til bøndene og de som arbeidet.¹⁹ Aristokratiet kan igjen deles inn i to undergrupper: *bellatores* – de som slåss, og *oratores* – de som ber. Disse to undergruppene hadde mye med hverandre å gjøre, da personene i *oratores* gjerne hadde bakgrunn hos *bellatores*.

Bellatores var én del av aristokratiet, og kan også kalles for det verdslige aristokratiet. De var en landeiende overklasse innenfor samfunnet, og ettersom landet de eide gikk i arv var de sikret at sine etterkommere kom til å ha en god standard i livet – dersom de kunne få en sønn. Innenfor høymiddelalderens Europa var et medlemskap innenfor aristokratiet bortimot kun basert på om familien eide land eller ei.²⁰ Dermed var det ekstremt viktig å kunne få en eller flere sønner som kunne arve mesteparten eller alt landet. Dersom en lensherre eller eier av land kun hadde døtre ville det være hennes ektemann som styrte landet på hennes vegne, og dynastiet kunne risikeres utdødd. Med flere sønner kunne landet deles opp i færre biter dersom dette var mulig, men om det var mange sønner var det noen som sto til å ikke få arve noe som helst. Hva ble løsningen til disse? De kunne blant annet gå i tjeneste hos andre herrer som *stipendiarii* – en lønnet ridder eller rådgiver – eller bli en del av kirkens tjeneste, og dermed gå over til å bli en del av *oratores*. Et eksempel på dette er fra da Ludvig VIII skrev et slags testamente før han skulle ut i korstog. Der skrev han at de eldste sønnene skulle få apanasje i form av len, hans kone og datter fikk penger, og gjenværende og fremtidige sønner skulle inn i kirken.²¹ Eller så kunne de bli sendt bort for å ikke fragmentere lenet for mye. *Bellatores* kan klassifiseres som profesjonelle krigere, og det var nettopp dette som ga et

¹⁹ Bartlett, R. (1994). *The Making of Europe, Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*. London: Penguin Books, s. 1

²⁰ Bagge, 2017, s. 154

²¹ Jordan, W. C. (2008). *The Capetians from the death of Philip II to Philip IV*. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 279-313). Cambridge, Storbritannia: Cambridge University Press, s. 282-283

tydelig skille ut fra de to andre gruppene, og det var utøvelsen av banalt herredømme som skilte *bellatores* fra *laboratores*.²² Ettersom de var profesjonelle krigere, var de avhengig av andre for materialene og maten de trengte for å opprettholde seg selv og sin livsstil. Det er her godsøkonomi og et føydalsystem kommer inn. Maten og materialene som behøvdtes fikk de fra *laboratores*, som skal drøftes lenger ned.

Medlemmene innenfor det *bellatores* utøvde som tidligere nevnt politisk makt innenfor områdene som tilhørte dem, og aristokratenes medlemmer ble bundet til hverandre i form av vasallitet og len. Vasallitet kan sies å være et forhold mellom en herre og hans overordnede, enten dette er en konge eller en fyrste. En herre kunne søke erkjennelse av privatisert juridisk og politisk makt – banalt herredømme - innenfor et geografisk område tilhørende en annen herre, f.eks. kongen, og på denne måten legitimere makten sin samtidig som han ble en del av et større politisk fellesskap. Den banale herren gikk så inn i et vasallforhold med herren. Dette var et system som dermed baserte seg på underkastelse av vasallen. Vasallen underkastet seg herren i bytte mot lojalitet og erkjennelse av juridisk og politisk makt.

Aristokratene fikk det de trengte gjennom det som kalles godsøkonomi. Godsøkonomi var et system som gikk ut på at bønder levde og arbeidet på jorden til herren i bytte mot at herren tok det han trengte, gjerne via mat, materialer, og arbeidskraft. Dette betød ikke at herren kunne ta det han ville når han ville, det var heller regulert. Wickham skriver at bøndene og herren gjorde avtaler på blant annet leie av jord samt annet arbeid.²³ På denne måten ble bøndenes arbeid stilt til herrens disposisjon, og bøndene som arbeidet jorden kunne være frie eller ufrie. Uansett var de underlagt herrens politiske og juridiske makt.²⁴ Det er tidligere nevnt at det som skilte aristokratiet fra resten var at de hadde makt over et område enten som vasall, herre, eller begge deler, og at de tjente på bøndene som arbeidet på jorden deres. En annen ting som gir et klart skille mellom denne gruppen og den resterende befolkningen var at de var en militær elite. Grunnet dette skulle de ikke selv dyrke jorden sin, da de gjennomgikk en hard trening med et mål om høy militær kompetanse.

I løpet av 1200-tallet begynte aristokratiet i Europa å følge en slags ridderlig moral eller ideologi, om en kan kalle det det.²⁵ Denne æreskodeksen som de ble oppmuntret til å

²² Bagge, 2017, s. 153

²³ Wickham, 2016, s. 127

²⁴ Bagge, 2017, s. 138

²⁵ Stacey, R. (2008). Social change in the thirteenth century. I D. Abulafia, The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300 (ss. 13-25). Cambridge: Cambridge University Press, s. 14

følge, inneholdt felles kulturelle verdier og moral. Verdiene innenfor denne kodeksen var lojalitet, militær dyktighet og evner, generøsitet, og høflighet som en del av det å være innenfor nobelen/adelen. Dette førte til innføringen av *chevalier* innenfor aristokratiets rang. Ideologien hjalp til å gjøre ridderligheten enda mer eksklusiv og prestisjefyllt enn tidligere, noe som førte til en minking av antall menn som formelt ble riddere.²⁶ Etter først ha vært en ridderlig moral eller ideologi, ble chevalierene etter hvert en lavere sosial klasse innenfor nobiliteten.

Militærtjeneste var en sentral del av aristokratiets rolle og eksistens. Dette kunne være som nevnt for yngre sønner som søkte tjeneste hos andre herskere, eller som kunne ende opp som kapteiner/ledere for kompanier av leiesoldater. Det var også forventet at vasaller skulle bringe menn til krig dersom dette var nødvendig, annet enn *levies* (bønder innkalt til militær tjeneste), som først og fremst bestod av bønder og var en defensiv gruppe, da det kun var et maks antall dager de kunne bli tatt ut i krig. Mennene som vasallene bidro med, kunne være såkalte *krigsfølgemedlemmer* og ble ofte betalt av vasallens hersker eller vasallen selv. Ridderne kunne være utenlandske, og dette elementet kombinert med en betaling for sin tjeneste gjør at de kan anees å ha vært en type leiesoldater ifølge visse historikere.²⁷

Oratores var den andre halvdel av aristokratiet. Disse var de geistlige. Deres rolle var innenfor kirken, som igjen hadde sitt eget hierarki. Medlemskap innenfor oratores, eller det geistlige aristokrati kom fra det verdslige aristokrati, selv om disse utgjorde en liten del av oratores. Det geistlige aristokrati hadde nemlig ikke arverett slik som i det verdslige, så land og titler eid av kirken kunne ikke gå ned i arv. Derfor var denne gruppen avhengig av yngre sønner og døtre som sa fra seg arverett for å gå inn i kirkens tjeneste. Kirkens menn fant seg i et nettverk av diverse institusjoner og hierarkier innenfor kirken.²⁸ Ikke alle medlemmene innenfor kirken kom fra aristokratiet da dette som regel gjaldt høyere stillinger som abbeder, biskoper og erkebiskoper. Sogneprester kunne stå svakere økonomisk og samtidig være en del av oratores og kirken. Det var kun de rikeste innenfor kirken og oratores som var de privilegerte. Kirken var en del av føydalsamfunnet i det at biskoper og abbeder kunne opptre som vasaller, samt selv ha vasaller under seg.²⁹ Dette betød at abbeder og biskoper kunne ha, i likhet med fyrster ellers, full rett til disposisjon av kirkens inntekter. Kirken og adelen ble – i tillegg til å sende inn yngre sønner og døtre – tilknyttet hverandre gjennom

²⁶ *Ibid.*, s. 14

²⁷ Axelrod, 2014, s. 24

²⁸ Bartlett, 1994, s. 1

²⁹ Bagge, 2017, s. 164

lekmannsinvestituren. Dette betød at en konge eller annen stormann hadde rett til – enten denne retten var gitt av andre eller seg selv – å utnevne og innsette abbeder og biskoper, dette ville senere føre til *investiturstriden*.³⁰ Biskoper kunne også delta i felttog i noen land. Et eksempel på dette er fyrste-biskopene i Tyskland.

2.1.2 Laboratores – de som arbeider

Laboratores, da spesifikt bøndene, men også håndverkere, fiskere, handelsmenn, osv. som ikke kan finnes innenfor *bellatores* eller *oratores*, arbeidet og bodde på jorden til lensherrene, selv om det fantes bønder som eide jorden selv. Disse kunne enten være frie eller ufrie – det vil si livegne –, men uansett var de underlagt lensherrens makt som tidligere nevnt. Regler og omstendigheter kunne variere fra sted til sted, og det er derfor vanskelig å finne ut hvem som var ufrie og hvem som var frie bønder. Generelt sett hadde frie bønder avgrensede rettigheter og plikter til lensherren, ufrie bønder derimot var folk som underkastet seg det verdslige- og det geistlige aristokratiet. De bodde på landet til lensherren som de var pliktet til å jobbe på, og de kunne ikke fritt bevege seg hvor de selv ville. Til dette måtte de be om tillatelse av lensherren. Disse ufrie bøndene kunne ha en disposisjonsrett over jorden, såpass at de kunne la den gå i arv eller til og med selge den mot en avgift som gikk til lensherren.³¹ Samtidig kunne lensherren bestemme over en del annet som f.eks. diverse avgifter som måtte betales og til og med hvem de fikk lov til å gifte seg med, ettersom lensherren var avhengig av arbeidskraft på jorda hans for å kunne opprettholde økonomisk, politisk og militær makt. Yrkesmessig var det hele familien som skulle hjelpe til å tjene til livets opphold. Dette skjedde ved fordeling av oppgaver og arbeid mellom menn og kvinner, men også barna, da alle hender trengtes til arbeidet. Det tyngste arbeidet var det mennene som tok seg av, og letter arbeid gikk til kvinnene.

Laboratores, som stand, hadde ofte militære forpliktelser overfor herrene deres. Dette kunne være som levier, en primært beskyttende styrke med relativt lite rustning og lavere kvalitet på våpnene sine. Disse kunne som regel kun tilkalles for kamp omtrent 40 dager i året, noe som bidro til bruken av leiesoldater dersom disse 40 dagene var over. Bøndernes

³⁰ Bagge, 2017, s. 165

³¹ *Ibid.*, s. 144-145

militære forpliktelser endret seg mye fra ca. 1200 til 1450. De var i tillegg først og fremst en defensiv styrke, som nevnt ovenfor.

2.2 Sentrale kongedømmer i Vest-Europa

I middelalderen var det tre store kongedømmer som skal ha et fokus i denne oppgaven. Disse er kongedømmene dannet fra Det Karolingiske Riket, Vestfrankerriket og Østfrankerriket som begge anså seg selv som etterkommerne etter Karl I Den Store, bedre kjent som Charlemagne.³² I tillegg til disse spilte England en stor rolle, da spesielt etter den normanniske erobringen av øya i 1066. Herifra og ut vil det Vestfrankerriket omtales som Frankrike, og det Østfrankerriket som Tyskland. I sammenheng med Tyskland er det også verdt å nevne områdene nord i Italia, da områdene over en periode var en del av det Tysk-Romerske riket. Perioden 1000-1350 så et skifte innenfor disse kongedømmene. Dette skiftet startet rundt år 1000 e.v.t. i Frankrike, og gikk ut på offentlig makt gjennom lokale herredømmer basert på personlige bånd.³³ Dette er nevnt tidligere som banale herredømmer.

2.2.1 Frankrike

Fra år 1000-1200 og mer spesifikt fra 1200-1350

Frankrike i middelalderen var preget av mye konflikt innad, men også utad. Det var fyrster som gjerne gikk imot sin konge enten det var fordi de mente kongen hadde gjort dem urett eller fordi de hadde gjort giftemål som satte dem i en vanskelig posisjon.

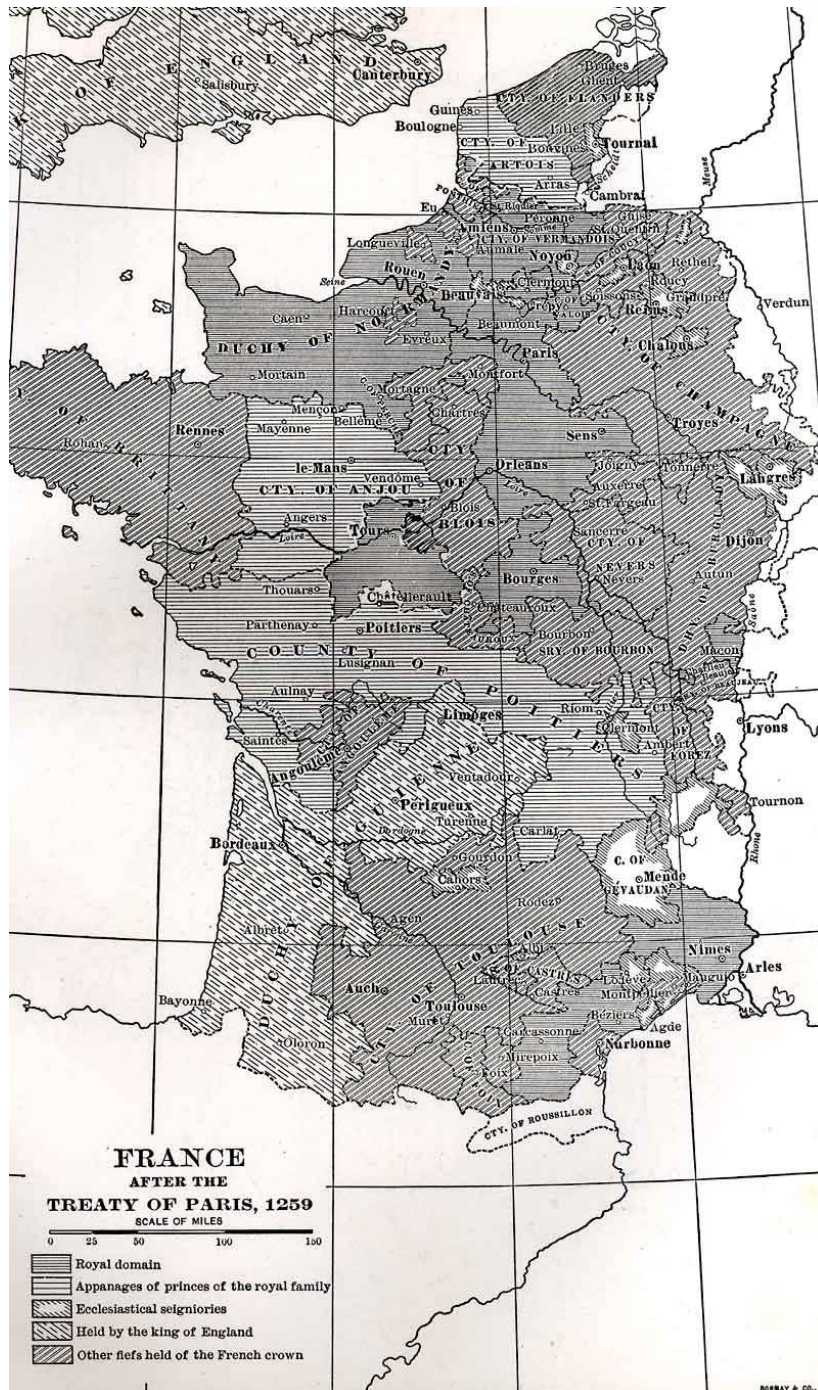
Frankrike ble utviklet fra det karolingiske vestfrankerriket. Perioden 1000-1350 e.v.t. var en periode med stadig økende kongemakt for Frankrike. I begynnelsen sto kongemakten svakt, men ble sterkere over tid. De franske kongene besto over en lengre periode av medlemmer innenfor huset Capet, etter valget av Hugo Capet i 987 e.v.t som konge til 1328 etter Charles IV døde uten en mannlig arvtaker. Selv om de hadde mindre og færre kongelige len sammenliknet med andre franske adelsmenn og seigneurs, klarte hus Capet å videreføre en mannlig arvelinje som med tiden klarte å erverve flere territorier gjennom både giftemål og krigføring.³⁴ Kongens makt kan gjenspeiles i fyrstenes oppførsel. Et eksempel som viser at

³²Wickham, 2016, s. 100

³³ *Ibid.*, s. 99

³⁴ Blockmans, 2014, s. 167

kongemakten sto svakt på 1100-tallet var da Ludvig VI skulle krones, og noen av storfyrstene nektet å gjøre homagium for kongen, men heller love å være hans lojale støttespillere, eller, *fideles*.³⁵ Dette viser at fyrstene sto sterkere enn kongen ikke behøvde kongens støtte for å være i en trygg posisjon.

Bilde 1. Kart over Frankrike etter Paristraktaten, 1259

Kilde: Dow, Earle W. Atlas of European History. New York: Henry Holt and Company, 1909. Plate 121.

³⁵ *Ibid.*, s. 155

En konge det er verdt å nevne er Filip II Augustus (r. 1180-1230). han hadde en ekspansiv driv, mest mot engelske len, og klarte å bortimot firedoble kongelige len. Mye av dette klarte han ved å vinne tilbake land fra den engelske kongen, Johan uten land (r. 1199-1216). Den engelske kongen var på denne tiden, takket være giftemål mellom den tidligere engelske kongen Henrik Plantagenet (r. 1154-1189) og Eleanor av Aquitaine (1122-1204) hadde flere franske len havnet under engelsk kontroll.³⁶ Utfallet betød at Henrik og senere engelske konger hadde to roller; konge av England, og vasall til den franske kongen. Filip II Augustus tok tilbake lenene på grunnlag av brudd på føydal lov. De engelske kongenes len og de to rollene deres resulterte i et kongedømme som senere har blitt kalt det angevinske riket. De engelske kongene opptrådte som vasaller via len innenfor Frankrikes grenser, da spesielt i Normandie, Anjou, og Aquitaine. Engelsk tilstedeværelse og innflytelse var sterk innenfor Frankrike, og inngifting mellom adelen i England og Frankrike ville senere føre til Hundreårskrigen som så sin begynnelse på 1330-tallet.

En annen utvikling som gikk parallelt med en økende grad av fransk kongemakt var en sentralisering av regjering. Her spilte også Filip II en rolle. Filip II byttet ut vasallene i rådgivningen hans med personer som innehavet ekspertise, selv om de kom fra lavere kår. Etter 1190 introduserte han i tillegg *baillis* og *sénéchaux*. Disse representerte kongens makt da han selv ikke kunne være til stede. Disse var lønnet og posisjonen var ikke arvelig. I tillegg var de bundet til kongen via en ed.³⁷

Hundreårskrigen startet etter Karl IVs død, som resulterte i sterk ustabilitet. I løpet av høymiddelalderen var det husene Capet og Valois som regjerte Frankrike. Flere av kongene, f.eks. Ludvig VIII og Ludvig IX, men også Phillip III ga en sterk lovgivning mot jøder innenfor riket samtidig som at de styrket forholdene deres med kirken via korstog og militær hjelp til paven.³⁸

³⁶ *Ibid.*, s. 167

³⁷ *Ibid.*, s. 187

³⁸ Jordan, W. C. (2008). The Capetians from the death of Philip II to Philip IV. I D. Abulafia (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300 (ss. 279-313). Cambridge, Storbritannia: Cambridge University Press, ss. 279-282, 290, 297

2.2.3 Det Tysk-Romerske riket

Det tyskromerske riket ble forent under Otto I (r. 936-973) og stammer fra østfrankerriket. I liket med Frankrike ble det tyskromerske riket ansett å være etterkommerne til Karl I den store. Riket kan også ansees å være Frankrikes motpart. Der Frankrike i begynnelsen hadde et kongedømme som sto sterkt med små len sammenliknet med andre franske adelsmenn, hadde de tyskromerske kongene en sterkere posisjon som senere ble svekket, dels grunnet ambisjoner om ekspansjon og dels makten og autonomien til andre adelige.³⁹ Kongedømmet besto av fem sentrale hertugdømmer som i teorien kunne velge en felles konge, selv om valget ofte falt på den tidligere kongens sønn. En annen motsetning til Frankrike var at i løpet av middelalderen og høymiddelalderen var det flere dynastier som satt med kongemakten.

Tyskland opplevde en borgerkrig fra 1070-årene til 1090-årene, grunnet Henrik IVs forsøk på å holde kontroll over landene hans som gikk up på å bruke *minestriales* – ufrie menn med en ridderstatus som representerte kongen i hans fravær, slik de franske *baillis* og *sénéchaux* gjorde i Frankrike.⁴⁰

Tyskland var altså klart det sterkere kongedømmet i begynnelsen av 1000-tallet. Områdene under tysk kontroll var større, og i forhold til andre europeiske stormakter, dominerte de militært. I liket med England hadde de tyske kongene klart å etablere makt andre steder enn innenfor sine «originale» områder. Det ble etablert noe som senere har blitt kalt for det Transalpine kongedømmet. Dette var et kongedømme som besto av Tyskland, og deler av dagens Nord-Italia. Tyske konger fant seg i en situasjon at dersom de fokuserte for mye på den ene siden av alpene kunne dette virke destabiliserende på den andre siden. Kongene kunne derfor ikke tilbringe eller favorisere en side av alpene for mye.

Innenfor det Tyskromerske riket hadde medlemmer innenfor det geistlige aristokratiet flere 'roller', spesifikt biskoper og erkebiskoper. De kunne være ledere for (erke)bispedømmer og territorielle herrer slik det verdslige aristokratiet var i Frankrike og England.⁴¹ Disse rollene var en fordel for de tyskromerske kongene ettersom de var velutdannede og profesjonelle administratorer, og de kunne ikke få legitimerte barn ettersom en karriere innenfor kirken medbrakte sølibat. Dermed måtte de bli valgt, da av kongen selv.

³⁹ Wickham, 2016, s. 102-107

⁴⁰ *Ibid.*, s. 103

⁴¹ Blockmans, 2014, s. 159-160

Dette var ideelt for tyskromerske konger ettersom de kunne utnevne personer fra lojale familier og venner. Etter hvert førte *investiturstriden* til at kongene måtte gi opp retten til å utnevne biskoper og abbeder.⁴² Geistlige personer var fortsatt en del av den imperiale administrasjonen, men disse var mindre pålitelige og kunne gå imot kongelige interesser.

Kart over Det tysk-romerske riket rundt 1250, markert i rødt, med nåværende statsgrenser i hvitt. Som vi ser av kartet inkluderte Det tysk-romerske riket hele eller deler av de moderne statene Tyskland, Nederland, Belgia, Luxembourg, Frankrike, Sveits, Italia, Kroatia, Slovenia, Østerrike, Tsjekkia og Polen.

Kart over det tysk-romerske riket
Av Store norske leksikon.
Lisens: [CC BY SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

Bilde 2. Kart over det tysk-romerske riket ca. 1250. Kilde: Store Norske Leksikon om det tysk-romerske riket, 2023.

⁴² *Ibid.*, s. 155

Hohenstaufen-dynastiet

I Perioden 1138-1254 var det medlemmer av Hohenstaufen-dynastiet som hadde rollen som tyskromerske konger/keisere. Dette dynastiet medførte en ny driv for sentralisering, mest under Frederick I sin regjeringstid (d. 1190). I tillegg til driven for sentralisering ble det *innrømmelser* fra kongene.⁴³ Innrømmelser til fyrster i bytte mot reform: sju valgfyrster. Frederick II (r. 1220-1250) regjerte også over Sicilia, dog med lokal motstand fra tyske fyrster, Den lombardiske ligaen, og Pavedømmet. Senere nye innrømmelser i form av at regalia – kongelige rettigheter – ble gitt til aristokratiet. Dette ledet til fullt territorielt herredømme. Hohenstaufen-kongene døde ut i 1254 da Conrad IV døde, etterfulgt av et interregnum – en periode uten konge – og en krise for kongedømmet som resulterte i en økt aristokratisk autonomi. Krisen førte til at Hohenstaufens innflytelse i Italia minket etter at Frederick IIs bastard, og barnebarnet hans ble drept i 1268. Interregnumet tok slutt i 1273 da Rudolf av Habsburg dynastiet ble anerkjent som tyskromersk keiser. Keiserne etter dette hadde ikke noen forestilling (pretensjon) om å direkte regjere over hele Tyskland før i 1866.

2.2.4 Italia

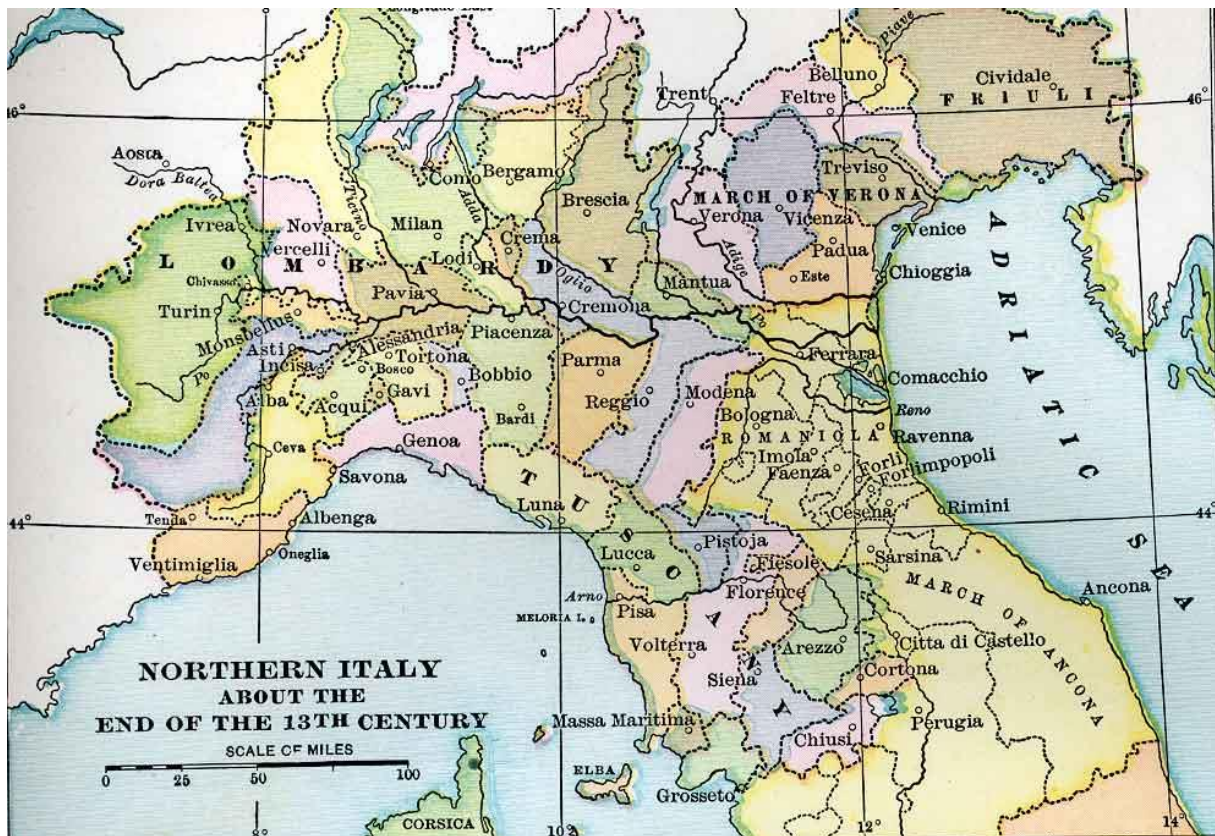
Den normanniske erobringen av sør-Italia og Sicilia i løpet av 1000-tallet, hovedsakelig gjort av leiesoldater bestående av lavere normannisk adel. Etter de ble hyret som leiesoldater innså de at det var gunstig for dem å legge til grunn for egne lokale herredømmer.

Det som lå innenfor dagens geografiske grense i Italia bestod av flere selvstendige byer og mindre kongedømmer. Eksempler på disse er Firenze og Venezia, og kongedømmet Napoli.

Innenfor Italia var det flere selvstyrte byer som ikke 'tilhørte' en konge eller adelsmann. Disse brukte gjerne militser hovedsakelig til forsvar, men dersom de skulle angripe var leiesoldatene å ettertrakte. De italienske byene som blant annet Venezia, Firenze, og Milano tydde til tyske områder for leiesoldatene de brukte.⁴⁴

⁴³ Innrømmelser her brukes om hvordan kongene ga fra seg kongelig makt i bytte mot større innflytelse. Dette gagnet som regel kun adelen.

⁴⁴ Axelrod, 2014, s. 28

Bilde 3. Kart over Nord-Italia ved slutten av det 13. århundret. Kilde: Dow, Earle W. Atlas of European History. New York: Henry Holt and Company, 1909. Plate 15.

2.2.5 England

Det anglosaksiske kongedømmet hadde stått imot erobring og invasjon fra Skandinavia, men ble erobret av normannerne ledet av den normanniske fyrsten Villiam I Erobreren i 1066, samme år som norske Harald Hardråde døde i slaget ved Stamford Bridge. Villiam innførte føydale relasjoner i fransk stil, fra toppen og ned, ikke nedenfra og opp som i den føydale revolusjonen og lokale herredømmer der rike og sterke lokale herrer søkte om erkjennelse av makt. Under Villiam I nærmet det seg nettopp det Susan Reynolds kritiserer angående føydalisme. Villiam så nemlig på hele England som sitt land, og valgte å beholde ca. en femtedel av landområdene og dele ut resten til lojale og fremtidige vasaller. Samtidig kan England kalles for det *mest* og *minst* føydale kongedømmet i Europas middelalder.⁴⁵

⁴⁵ Blockmans, 2014, s. 174

Dette fordi landet var delt inn i arvelige fyrstedømmer under adelens kontroll, men offentlig autoritet ble ikke privatisert. Juridisk og spesielt politisk makt var under kongens makt i form av *sheriffer*. Sheriffene var et ikke-arvelig offentlig embete. Selv om det var et ikke-arvelig embete var det ikke uvanlig av sheriffene kom fra yngre mannlige medlemmer av adelen. Denne kombinasjonen av arvelig land og ikke-arvelige politiske embeter som sheriffene gjorde England til det mest og minst føydale kongedømmet. Alle som fikk land direkte fra kongen ble kalt *tenants-in-chief* (hoved(land)holdere). Disse fikk ikke et landområde hvor de hadde den politiske og juridiske makten slik som i f.eks. Frankrike eller Tyskland, men herregårder. Dersom en fikk en eiendom i bytte mot militærtjeneste, ble dette kalt *feudum unius milites* – knight's fee på engelsk. Senere kunne militærtjeneste bli inngitt ved en skatt kalt *scutage*, eller, skjoldpenger. Skjoldpengene gjorde så vasallen ikke behøvde å sende menn eller delta i et felttog for sin herre. Pengene som ble sendt inn ble brukt for å betale for leiesoldater, da de sjeldent var billige, og som senere eksempler skal vise kunne de stå for at en tidligere arbeidsgiver kunne gå til grunne. Skjoldpenger kunne gagne en herre, spesielt dersom herren hadde rivaliseringer med vasallene sine. Slike situasjoner gjorde det tryggere å kunne bruke leiesoldater, da disse var lojale mot pengene.

Selv om lokale herredømmer ikke utviklet seg på lik linje som i andre deler av Europa innebar eierskap over landområder også herredømme over familiene som var bosatt seg på eiendommen og arbeidet landet, slik som aristokratisk landeierskap andre steder i Europa. Som nevnt tidligere var politisk og juridisk makt i England holdt av kongemakten – da også gjennom sheriffer.

De normanniske erobrerne hadde en evne til å skape et sterkt kongedømme ved å ta i bruk anglosaksiske tradisjoner som f.eks. hvordan landet var delt inn i *shires*, hvor kongen utnevnte en sheriff til hver shire. De fleste sheriffene var av normannisk opphav og hadde skattemessig, militært, og juridisk ansvar.

Henrik I etterlot seg kun en datter, Mathilda som sto mot en normannisk opposisjon for kongemakten med fyrsten av Blois, Stephen. Borgerkrig etterfulgte, og borgerkrigen varte i 14 år, fra 1139-1153) og endte i at Stephen anerkjente Mathildas sønn Henrik Plantegenet som eneste rettmessige arving til den engelske kronen.⁴⁶

⁴⁶ *Ibid.*, s. 175

Engelske konger hadde i løpet av 1200-tallet gjort England sitt militære omtrent til å kun bruke leiesoldater, og ved Hundreårskrigens begynnelse besto den engelske hæren omtrent kun av leiesoldater⁴⁷

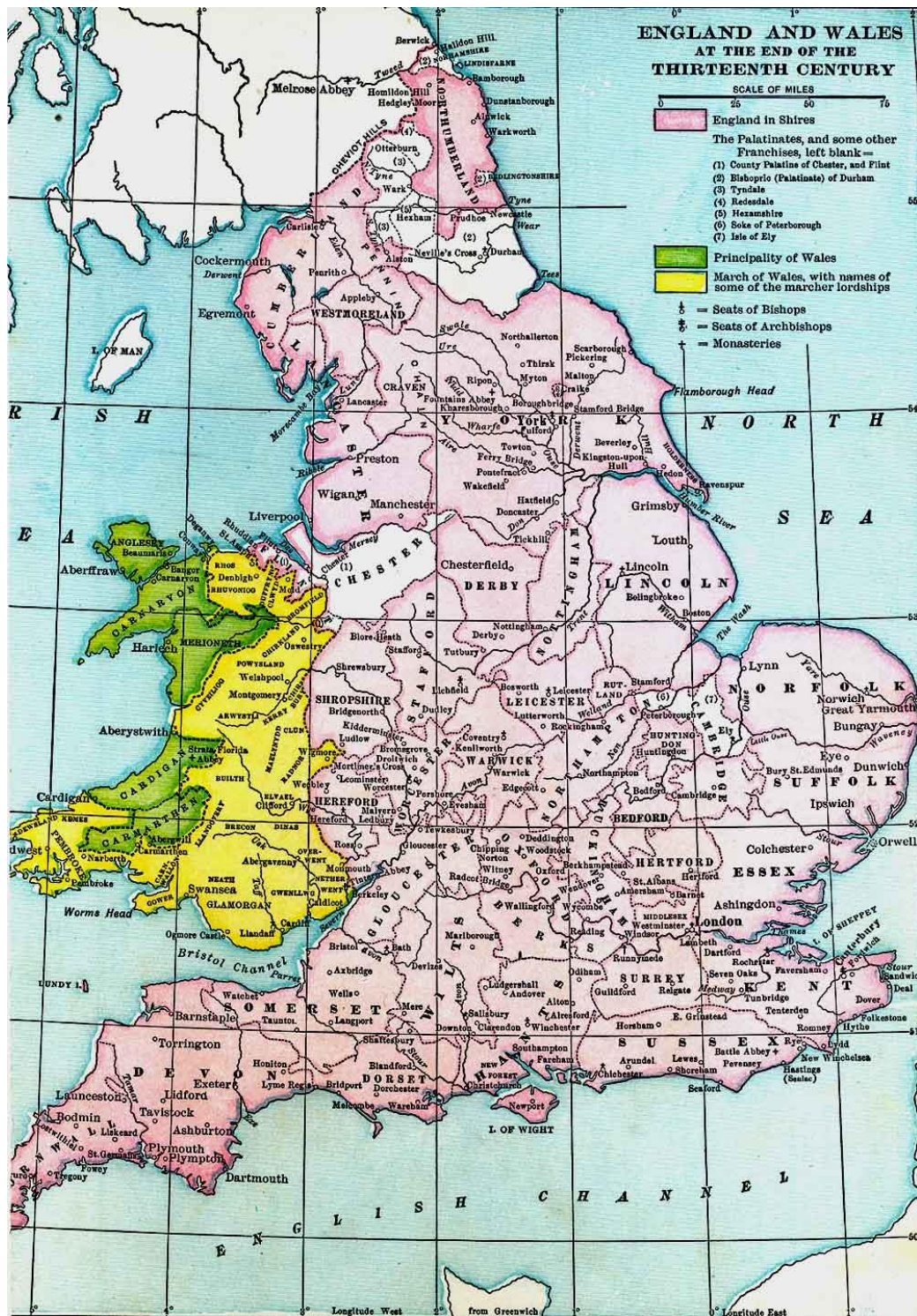
Plantageneterne

Henrik II Plantagenet var den første kongen av dynastiet. Etterfulgt av Rikard I Løvehjerte og deretter Johan uten land. Det var under sistnevnte at England mistet mye av sine landområder i Normandie takket være den franske kongen Phillip II Augustus. Aquitaine og noen andre mindre områder var fortsatt under engelsk kontroll. Krigene mot Frankrike resulterte i økte føydale obligasjoner som skapte sterk misnøye. Våren 1215 kom et opprør mellom kronen og baronene. Resultatet av dette opprøret var *Magna Carta*. Under Hundreårskrigen skulle engelskmennene klare å gjenerobre et fåtall normanniske byer, som f.eks. Calais.

Magna Carta i 1215: et dokument med rettigheter som minket kongens makt, spesielt over adelen. Magna Carta ga færre muligheter for kongelig skattlegging og det var ikke lenger mulig å grunnløst gå imot adelen. Magna Carta gjorde det også vanskeligere å bruke leiesoldater i krig, selv om bruken skulle tas opp igjen på slutten av århundret. Magna Carta ble også brukt av fremtidige konger etter Johan uten land for å tilfredsstille adelen. De bekreftet Magna Cartas legalitet mot støtte fra adelen.

Perioden denne oppgaven skal ta for seg er dermed en periode preget av krise. Krise i form av interregnum og borgerkrig i det Tyskromerske riket, etableringen av lokale herredømmer var skapte konkurranse mellom adelen samt at ny adel oppstod ved å ta kontroll i område, for deretter å få makten deres legalisert.

⁴⁷ Axelrod, 2014 s. 31

Bilde 4. Kart over England og Wales I det 13. århundret. Kilde: Dow, Earle W. Atlas of European History. New York: Henry Holt and Company, 1909. Plate 10.

3.0 Identitet

Dette kapittelet vil ta for seg identitet i middelalderen, både identiteten til befolkningen generelt, men med et hovedfokus på leiesoldater. Her vil temaer som geografisk tilknytning, sosial klasse og kjønn, etnisitet, religion, oss-mot-dem mentalitet – også kjent som *othering* –, stereotypi av leiesoldater, og til slutt identitet blant leiesoldater bli diskutert. Flere av disse temaene vil gå inn i hverandre, men dette er forventet da identitet vil påvirkes av en mengde faktorer.

3.1 Identitet: Moderne og historiske begreper

«In the medieval lexicon, the concept of identity did not address individual personality. Rather, identity in the eleventh and twelfth centuries centered on a logic of sameness and operated by assuming a model of similarity, referring to human beings as members of an identical species, or to the person as a psychosomatic whole, a social agent identical to itself with respect to number, essence, or properties.»

Dette skriver Brigitte Bedos-Rezak i boken sin. I samme avsnitt skriver hun om hvordan identitet i dag er annerledes fra middelalderen. I dag er identitet noe som referer til karakteristikker som identifiserer, definerer og skiller personer fra hverandre, og som dermed kan bli til egne individer.⁴⁸ Altså er identitet i dag mer personlig og tett på individet enn tilfellet var i middelalderen. Det er flere typer identitet i dag; personlig identitet og sosial identitet. Begge typer er avhengig av, og «flyter» inn i hverandre. Personlig identitet er det som skiller et enkelt individ fra et annet. Dette kan være personlige meninger og utseende. Sosial identitet er formet av det større fellesskapet vi er en del av, som nasjonalitet.⁴⁹

Det vil være utfordrende å bruke det som kalles «personlig identitet» i middelalderen grunnet manglende skriftlige kilder fra samtiden. De kildene som har overlevd handler i stor grad om menn fra aristokratiet. Ettersom det i hovedsak var menn innenfor kirken som kunne lese og skrive, og disse som regel skrev om adelsmenn de ble betalt av, blir disse kildene mindre objektive, og heller mer subjektive. Dette er ikke nødvendigvis negativt siden en

⁴⁸ Bedos-Rezak, B. M. (2011). *When Ego was Imago : Signs of Identity in the Middle Ages* (3. utg.). (E. Frojmovic, Red.) Leiden, Nederland: BRILL. s, 112-113

⁴⁹ NAKU - Nasjonalt kompetansjemiljø om utviklingshemming. (2019, Mars 1). Kunnskapsbanken - identitet. (A. E. Witsø, Redaktør) Hentet Oktober 2022

subjektiv tekst vil kunne gi innsyn i samtidens holdninger og meninger fra enkeltpersoner og områdene disse befant seg i. På bakgrunn av dette vil det være svært utfordrende å se på personlig identitet i middelalderen, og det vil dermed i denne oppgaven fokuseres på *sosial* identitet der identitet er relevant. Generalisering er en utfordring når det gjelder identitet, spesielt i dag, men innenfor middelalderen kan en anse dette som nødvendig. Menneskene i denne oppgaven vil derfor bli definert basert på de *sosiale kategoriene* de befinner seg i. Disse kategoriene er f.eks. religion, geografisk tilknytning, språk, sosial klasse, osv.⁵⁰

Identitet er dynamisk, det endrer og utvikler seg hele tiden. Dette var også tilfellet i middelalderen. Rikdom kunne fort – da som nå – endre den sosiale plassen til et individ eller en gruppe i samfunnet. Arbeid eller migrasjon kunne ha same effekt. Arbeidet til leiesoldatene endret synet på dem, da stereotypene rundt disse menneskene besto av negative fordommer.

«A declaration of belonging to one or other class of socio-political group was not permanent for medieval men. It was a subject of choice made in a specific communicative situation. Therefore, being a member of a region – or of a state or locality – was nothing that we can call permanent.»⁵¹

Sitatet ovenfor påpeker nettopp dette. Det var nødvendig i et føydalt samfunn, et samfunn hvor vold var en integrert del av det sosiale systemet, å kunne definere seg som del av enten det ene eller andre, da det å høre til et fellesskap betød trygghet og hjelp. Diverse roller inneholdt forskjellige privilegier, og det var derfor et ønske om å ikke havne i en situasjon hvor en havnet lenger nede på den sosiale rangstigen. Tryggheten innenfor en gruppe kunne bestå av økonomisk og sosial hjelp, men også hjelp mot fysiske angrep og skader. Dette var realiteten for alle medlemmer av samfunnet, tiggere som konger.

Identiteten til leiesoldater var flytende i grunnet flere faktorer. Områdene de befant seg i påvirket dem i den grad at verdenssynet deres fikk flere inntrykk. Geografisk ble de påvirket gjennom kultur, som sosiale normer og regler. Disse var mest sannsynlig annerledes enn stedene de var fra, og kunne påvirke hvordan de behandlet den lokale befolkningen. Andre faktorer som yrke, sosial klasse, og voldsbruk påvirket leiesoldatene. En bakgrunn i adelen og aristokratiet ga mest sannsynlig en utdannelse som også kunne påvirke måten de så omgivelsene rundt seg, samt hvem de selv var. Yrket deres var leiesoldater, men tidligere

⁵⁰ Yuval-Davis, N. (2010, Juni 29). Theorizing identity: beyond the 'us' and 'them'. *Patterns of Prejudice*(3), s. 268

⁵¹ Pleszczyński, A., Sobiesiak, J. A., Tomaszek, M., & Tyszka, P. (2018). *Imagined Communities: Constructing Collective Identities in Medieval Europe* (8. utg.). (L. Tracy, Red.) Leiden: BRILL, s. 291

erfaring med andre yrker kunne medbringe kunnskap og erfaringer som kunne påvirke dem, og gi egenskaper som f.eks. tålmodighet, hvor villige de var til å ty til vold, osv.

Integreringen av vold i samfunnet vil ha vært en pådriver til migrasjon, da ødeleggelse av områder ofte resulterte i at det ikke lenger var gunstig å bo der. Et område kan kun livnære et maks antall mennesker, og det var mest sannsynlig langt ifra arbeid til de aller fleste nykommerne, dermed må muligheten som leiesoldat ha vært lukrativt om det ikke var annet arbeid å finne.

3.2 Geografisk tilknytning

Middelalderens verden var betydelig mindre enn i dag. De aller fleste – mest innenfor laboratorer, men også medlemmer av de øvrige sosiale klassene – levde hele livet sitt på ett sted, med kjennskap om hvilke landsbyer som lå i hver retning. Det ville vært lettere å kunne dele hele Europa inn i regioner, men «During the whole of the Middle Ages there was no such thing as ‘region’ in the vocabulary of medieval politicians, nor in historiography or in their theory of power.»⁵². Regioner var altså ikke et begrep som ble brukt av de lærde innenfor samfunnet i middelalderen, og en kan da regne med at begrepet ikke var i bruk av de øvrige sosiale gruppene. Region kan heller bli sett på som et begrep som beskriver en sosial enhet som er i konkurranse om sosial identitet innenfor ‘staten’.⁵³ Ettersom verden var mindre, betyr dette at kvalifikasjonene for å være utlending var mindre. En kunne være del av det samme kongedømmet, men fortsatt se på sosiale grupper fra andre deler av dette kongedømmet som utlendinger siden det kunne være forskjell på kultur og tradisjon eller simpelthen at de var fra et helt annet sted med manglende eller ingen tilknytning.

Kongedømmer kunne i tillegg ofte endre sine grenser, alt ettersom hvem som giftet seg og hvem som arvet. Et godt eksempel på dette er det angevinske riket, som bestod av England og flere len innenfor Frankrike, nettopp fordi de engelske kongene hadde arvet denne jorden. Samme konge betød ikke at de fulgte de samme lovene. Forskjellige områder hadde gjerne forskjellige lover, tradisjoner, og institusjoner. De engelske institusjonene som parlamentet og Magna Carta ble aldri brukt iblant annet Aquitaine. Dette førte til krig og konflikt mellom engelskmennene og franskmennene, og bidro til at leiesoldater ble brukt av begge sider.

⁵² *Ibid.*, s. 281

⁵³ *Ibid.*, s. 283

«Indeed, by the time of the Hundred Years' War (1337– 1453), England fielded an almost purely mercenary army against France. Interestingly, however, because the Magna Carta (1215) limited the number of foreign troops an English king might employ, most of the mercenary forces consisted of Englishmen. Arguably, therefore, the mercenaries actually constituted a paid professional “state” army, although they did not swear any allegiance to the Crown.»⁵⁴

Sitatet ovenfor viser til at selv om bruken av leiesoldater ble på papiret fordømt og innskrenket, fant de fortsatt syssel via smutthull. Det er ikke sikkert at leiesoldatene beskrevet ovenfor var engelskmenn, da det fantes tilfeller av folk som sa de var f.eks. *almogàvers* fra Katalonia, ettersom disse hadde et godt ry på seg som gode krigere.

3.3 Kjerne-periferi-modellen

Kjerne-periferi-modellen handler om hvordan steder som er en del av kjernen ofte har en høyere produktivitet og en høyere urbanisering som tiltrekker seg mennesker fra perifere steder og fører til immigrasjon. Perifere steder derimot er mindre urbaniserte og er mindre produktive, som leder til emigrasjon. Dette betyr at hvor du er fra betyr noe, da området du er fra kunne representere det andre kulturer, gjerne innenfor kjernen, kunne anse som ‘feil’ kultur eller ‘feil’ religion. Overlegenhet fra kjernen mot periferien hadde som regel effekten at periferien etterliknet kjernen, eller det skapte større avsmak og en økende grad av ‘oss-mot-dem’-situasjon.⁵⁵ Periferien kunne som sagt finne seg selv i å etterlikne og adoptere deler av kulturen og skikkene til de større naboene sine. Et eksempel på dette er i Wales, som i en periode på flere hundre år begynte å bygge slott (inspirert av andre steder i Europa) samt etablere en sterkere ridderlig klasse som på våpenskjoldene sine ble presentert ridende på hest.⁵⁶ Migrasjonen kunne ha en sentraliserende effekt som uten tvil ville tiltrekke seg alle typer folk, inkludert leiesoldater. Eksempler på dette kan være de skotske Galloglass. Disse var leiesoldater fra Skottland som i flere hundre år arbeidet for den irske overklassen. De fikk

⁵⁴ Axelrod, 2014, s. 31

⁵⁵ Pryce, H., & Watts, J. (2007). *Power and Identity in the Middle Ages*. (H. Pryce, & J. Watts, Red.) New York, USA: Oxford University Press, s. 24

⁵⁶ *Ibid.*, s. 40-41

betalt i land og det landet kunne tilby dem. Selv om de eide land og hadde tilgang til et liv likt irsk overklasse, var de ikke offisielt en del av den.⁵⁷

Selv om leiesoldater reiste langt for å søke arbeid, dro de vanligvis hjem igjen etter en kontrakt var over, med mindre det var tilrettelagt for en ny kontrakt i nærområdet. Leiesoldatenes bånd til samfunnet og stedet de var fra ble opprettholdt på tross av all reisingen og kjempingen i fremmede land.⁵⁸ Reisen hjem resulterte i en trussel for lokalsamfunnene langs ruten til leiesoldaten, da de behøvde mat og drikke, samt at de var vant til å bruke vold for å skaffe seg det de trengte. Dette skal diskuteres mer i kapittelet 6.

3.4 Sosial klasse og kjønn

Som beskrevet tidligere i oppgaven, hadde menn og kvinner forskjellige oppgaver. Disse oppgavene varierte ettersom hvilken sosial klasse en tilhørte og identifiserte seg i. En fattig adelsmann hadde flere rettigheter og det var forventninger tilknyttet medlemskap innen bellatores. Bønder og handelsmenn som sto sterkere økonomisk var fortsatt under fattige adelsmenn, dermed var det viktig for adelsfamiliene å holde seg innenfor bellatores.

Laboratores hadde ikke altfor mange muligheter gjennom livet sitt. Jorda de arbeidet og bodde på var juridisk under kontrollen til den lokale herren, og det var som regel disse som bestemte hvorvidt bøndene kunne dra fra gården eller ei, og i tilfeller godkjenne ekteskap. Andre muligheter kunne oppstå dersom området var i konflikt, og de ble plyndret og gården brent ned. Dette kunne som nevnt ovenfor bidra til en migrasjon for å finne seg nytt arbeid på andre gårder, eller som leiesoldater.

Det finnes eksempler på hvordan kongedømmene forsøkte å skape en felles – kanskje til og med en nasjonal – identitet. I løpet av 1200- og 1400-tallet ba de engelske kongene til sankt Johan om hjelp i kamp mot skottene i nord. Det var dedikert en kirke til ham, og 'samarbeidet' mellom sankt Jørgen og engelskmennene ble visualisert ved at kongen tok med sankt Johans banner i strid, samt at han ga en bønn i kirken dedikert til ham. Dette viste både de engelske og skotske soldatene at de engelske styrkene hadde støtte fra en guddommelig makt.⁵⁹ Et liknende fenomen kan finnes med Capeterkongene i Frankrike mot tyskerne. På

⁵⁷ Axelrod, 2014, s. 31-33

⁵⁸ Lower, 2017, s. 45

⁵⁹ Pleszczyński et al, 2018, s. 85-101

denne måten kunne de engelske kongene sørge for en mer samlet hær, og styrke en 'oss mot dem'-følelse, hvor de selv var overlegne. Denne følelsen er med på å skape en større tilhørighet blant menneskene innenfor forskjellige rammer.

3.5 Etnisitet

Det tyder på at ettersom en folkegruppe fikk et rykte på seg for å være formidable krigere, var det flere som hevdet bakgrunn som del av denne folkegruppen, blant annet for å øke sjansene for arbeid, og for å få bedre betalt som leiesoldater. Gjennom middelalderen ble saksere, flamske, katalanske, og flere sett på som gode krigere og leiesoldater. Dette resulterte i at disse gruppene ble flere ganger brukt av engelskmennene, franskmennene, og tyskere i krigene mot hverandre. Selv om nasjonaliteten til kun de med adelsbakgrunn er kjent, er det grunn til å anta at en del av soldatene ikke var saksere eller flamske.⁶⁰ Grunnen til dette kan være problemer med å erstatte de som døde eller forlot tjeneste fordi det ikke var nok folk som kunne tilby seg selv som leiesoldater, eller fordi gruppen med leiesoldater var for langt unna f.eks. da det katalanske kompani befant seg i dagens Hellas.

3.6 Religion

Religion har vært en sterk pådriver av krig og innovasjon opp igjennom historien, og ikke minst i det årtusenet som middelalderen strekker seg over. Tidsperioden denne oppgaven tar for seg viser et Europa hvor de aller fleste er kristne, med andre religioner som Islam i periferiene, eller Jødedommen som en minoritet på flukt fra et område til et annet. Vold var som kjent innbakt i middelalderens samfunn, og dette ble reflektert i religionen. Korstog og hellige kriger ble utkjempet flere steder i Europa og der deres innflytelse strakk seg, som til Midtøsten. Flere religiøse grupper ble grunnlagt, og flere av disse ble kristne militærordener. Det mest kjente av disse er nok Tempelridderne, en kristen katolsk klosterorden som skulle beskytte pilgrim�er på vei det det hellige land – Jerusalem. Dette var altså en klosterorden med militære funksjoner, og fungerer som et fint eksempel på hvordan både vold og religion var innbakt i middelalderens samfunn. Andre kjente kristne ordner med militære funksjoner er Johanitterordenen og Den Tyske Orden. Spørsmålet er hvorvidt slike religiøse ordener kan

⁶⁰ Yuval-Davis, 2010, s. 50-51

kalles for leiesoldater eller ei? De fikk vanligvis ikke betalt av herskere; de fikk heller landområder som betaling. De tok på seg jobben med å dra i korstog til fremmede land sponset av paven og andre europeiske kongedømmer og bystater. Medlemmene var derfor fremmede for en del av de som betalte. Medlemskap i en orden kunne ofte bety en medlemsavgift. Avgiften gikk til å opprettholde ordenens økonomiske behov, som mat og diverse ting. Der entrer et motargument som peker på at de ikke var leiesoldater, da de hadde muligheten til å opprettholde seg selv, da hovedsakelig via medlemsavgiften.

3.7 Oss mot dem – Othering

En følelse av ‘oss’ er det som binder en gruppe mennesker sammen, enten dette er på nasjonalt eller lokalt nivå. Alle faktorene nevnt ovenfor bidrar til denne oss mot dem følelsen. Men hva betød dette for en profesjonell leiesoldat? Dersom de kun skulle kjempe for penger eller annen betaling var det vel kun gruppen med leiesoldater som var deres ‘oss’?

Othering handler om en divisjon mellom deg eller oss, og den eller de andre. Det handler om skapelsen av en avstand til andre grupper mennesker, basert på forskjellene mellom «oss og dem». Spivak var en av de første til å bruke begrepet «othering», og presenterte tre dimensjoner innenfor begrepet. Disse var makt – maktforholdet mellom oss og dem, underlegenhet – at «de» er underlegne «oss», og tilgang til kunnskap og teknologi – at «vi» har en overlegen tilgang i forhold til «dem». Othering kan skje på bakgrunn av både kjønn, rase og etnisitet, og klasse. Det er likevel viktig å merke seg at othering ikke referer til selve rasismen, klassifiseringen eller sexismen, men er en konsekvens av dette.⁶¹ Historien er full av fortellinger om otherings, fra middelalderens othering av Islam i Vest-Europa,⁶² til nazismens othering av jødene under Holocaust.⁶³ For leiesoldater handlet othering om det å skape avstand mellom de som jobbet sammen, og dem som de kjempet mot.

⁶¹ Spivak, G. C. (1985). The Rani of Sirmur: An Essay in Reading the Archives. *History and Theory*, 24(3), ss. 247-272

⁶² König, D. G. (2012). Medieval Western European perceptions of the Islamic world. From ‘active othering’ to the ‘voices in between’. I D. Thomas, & A. Mallett (Red.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*. Volume 4 (1200-1350), ss. 17-28

⁶³ Curle, C. (2020, Januar 24). *Us vs. Them: The process of othering*. Hentet April 28, 2023 fra Webområde for The Canadian Museum for Human Rights

3.8 Krigeridentitet og vold i høy- og senmiddelalderen

Fysiske og visuelle ting som bidrar til å vise at en er en sterk kriger, også kjent som *prowess*. *Prowess* – kampferdigheter – ble ofte brukt som en beskrivelse i samtidens tekster der nye, adelige slektslinjer skulle legitimeres. Legitimeres i det at stamfaren ofte ble beskrevet som svært god til å krige, og har på en eller annen måte hjulpet kongen eller gjort en annen god dåd, for deretter å bli gjort til ridder. Det var også positivt om slekten kunne spores tilbake til en kjent kriger. Noe som går igjen, er evnen til å gi en mann banesår med ett enkelt slag.⁶⁴ En annen faktor er antall arr en har fått i kamp. Arr viser at en har vært i en eller flere kamper, og ikke minst at en er så god at de har overlevd, dermed må de ha vært en god kriger.

Våpenskjold ble også brukt for å symbolisere kampferdigheter, og for å markere skader gitt under kamp. Et eksempel, dog nedverdiggende, var om Jarlen av Salisbury sin riddersvinn eller våpendrager som ble gjort til ridder og fikk et våpenskjold som viste en okse.⁶⁵

Oksesymbolet fikk han ettersom han hadde skadet seg i skrittet såpass at han hadde blitt steril, og okser var som regel sterile dyr.

3.9 Stereotypi av leiesoldater

Leiesoldaten kunne bli ansett som en som var utenfor samfunnet, selv om kapteinene og lederne hadde en bakgrunn i adelen.⁶⁶ Leiesoldater hadde ofte et negativt syn og ble sett ned på, da det fantes en forestilling om at de kun kjempet for penger og ikke hadde lojalitet ovenfor noen andre enn til pengene og sin kaptein, selv om det finnes eksempler på kapteiner som ikke klarte å betale som resulterte i mytteri. At de var onde og samtidig tafatte er egenskaper knyttet til stereotypien av hva en leiesoldat var i samtiden. Det er dog visse sannheter som spiller inn her. At de var glade i penger kommer til uttrykk via Henrik den unges (r.1170-1183) bekymring for at faren hans, Henrik II skulle betale mer for leiesoldatene hans, slik at de gikk over til Henrik IIs side.⁶⁷ Leiesoldatene ble satt under en ridder i rang selv om de også var profesjonelle krigere, men karakteristikken de fikk på seg var at de kun kjempet for penger istedenfor noe mer slik en ridder gjorde. Leiesoldater stod dermed under

⁶⁴ Pleszczyński et al, 2018, s. 158-160

⁶⁵ *Ibid.*, s. 161-162

⁶⁶ Blumberg, A. (2011). Monarchs and mercenaries: The use of soldiers for hire by English kings in the High Middle Ages. *Medieval Warfare*(2), s. 19

⁶⁷ France, J. (2008). Introduction. I J. France (Red.), *Mercenaries and Paid Men : The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ss. 1-14). Leiden: BRILL, s. 2

og utenfor ridderens moral.⁶⁸ Fiksjon og propaganda har gjennom tidene gitt leiesoldatene et dårlig rykte med en iboende voldelig oppførsel, sa deres illojalitet og grådighet. Problemet med dette synet er at dette var en oppførsel alle kjempende styrker og hærer hadde i Europas middelalder. Dette må ha vært forventet av både leiesoldater, kompaniene og hærer. En kjempende styrke, leiesoldater eller ei, var negativt for områdene det ble kjempet om. Dette var voldelige menn som hadde dratt fra samfunnene deres. Hjemme i samfunnene deres klarte i større grad å påvirke disse voldelige mennene til en mindre voldelig væremåte og handlinger. Samfunnet hadde systemer for skam og interne regler samt press og sosiale forventinger mot oppførsel, og å dra bort fra samfunnet i en hær brøt mennene bort fra disse forventingene. Leiesoldater kan ikke ha vært annerledes fra en soldat i en hær, da vold, seksuell vold, plyndring og utpressing må ha vært forventet i kriger kjempet av hvilken som helst gruppe menn organisert som leiesoldater eller ei.

Da *Magna Carta* ble utformet i 1215, ble leiesoldater definert blant annet som utlendinger. Dette kunne bidra til å styrke lokalbefolkningens 'oss mot dem'-følelse, og skape enda et element som bidro til et negativt syn. Det hjalp neppe at leiesoldatskompanier tidligere i 1179 fant seg selv erklært forbannet/utelukket/hatet av kirken, og at det deretter fulgte en minkende popularitet blant dem.⁶⁹ Leiesoldatenes oppførsel hjalp også neppe på hvordan de ble sett på av de sivile.

Det katalanske kompani påvirket grekerne etter de hadde tatt over deler av Hellas, noe som skal diskuteres lenger ned. Kompaniet var tydeligvis særdeles voldelige mot lokalbefolkningen, noe som reflekteres i områdene selv den dag i dag. Fra områdene de bosatte seg i kan en finne ordtak, banneord, til og med hele sanger med det katalanske kompani som bakgrunn.⁷⁰ De var likevel ikke kun voldelige mot lokalbefolkningen, i visse områder finnes det i dag positive syn på katalanerne, da de var et symbol på mot.⁷¹

3.10 Identitet blant leiesoldater

Som diskutert ovenfor er det en del faktorer som spiller inn på en persons identitet i middelalderen, enten dette er fødested, språk, eller sosial klasse. Eksemplene under vil vise at

⁶⁸ Blumberg, 2011, s. 18

⁶⁹ Webmaster, T. P. (2020, Februar 20). Third Lateran Council - 1179 A.D. Hentet Mai 5, 2023

⁷⁰ Prat, E. A. (2020). Catalan domination in Greece during the 14th century: History, archaeology, memory and myth. *Catalan Historical Review*(13), s. 52

⁷¹ *Ibid.*, s. 52

det var personer fra forskjellige steder av Europa som solgte kampferdighetene sine, noen som mest sannsynlig har påstått at de er fra et annet sted enn der de egentlig er fra, og noen som faktisk er fra området. Et mønster som går igjen i grupper av leiesoldater er at disse ofte gikk under og ble identifisert under et generelt fremmed navn. Fremmed som i at de var fra et spesifikt område. Dette navnet betød ikke nødvendigvis at alle mennene som kjempet i den gruppen eller kompaniet var fra det området.⁷²

‘Free Companies’ refererer til gruppene som leiesoldatene besto av. Eksempler på disse er Det katalanske kompani (*på engelsk the Catalan Company*) og Det hvite kompani (*på engelsk the White Company*). Mange av disse kompaniene ble dannet i løpet av hundreårskrigen i Frankrike som *det hvite kompani*, dog det er eksempler på kompanier fra andre deler av Europa, f.eks. *det katalanske kompani* og *det store kompani* (*på engelsk the Great Company*).

Roger de Flor var en tidligere tempelridder fra Brindisi som etterhvert så seg i rollen som kaptein for det *katalanske kompani* – en gruppe med leiesoldater som ble dannet etter at de hadde kjempet for Frederik II, keiser av det tyskromerske riket, mot napolesiske angevinere (*engelsk Napolese Angevins*) på slutten av 1200-tallet i det sicilianske vesper-opprøret.⁷³

Det katalanske kompani kom opprinnelig fra, som navnet tilsier, nordlige del av dagens Spania, i Katalonia. De besto av omtrent 6500 soldater totalt, hvorav 4000 var infanteri,⁷⁴ og ettersom de så suksess på slagmarken er det stor sannsynlighet for at flere og flere medlemmer av det katalanske kompani ikke kom fra Katalonia. Mesteparten av soldatene innenfor denne gruppen ble kalt for *Almogávares*. Almogavarene var en type lettere infanteri som hadde sitt opphav under Kongeriket Aragon, og utgjorde mesteparten av det katalanske kompani under Roger de Flors ledelse. Disse Almogavarene ble sett på som gode krigere, og dette kan ha bidratt til at kompaniet ikke endret navn, og at mange heller ville presentere seg selv som enten fra Katalonia eller som en Almogavar. En kan se for seg at dette mest sannsynlig høynet arbeidsmulighetene for en leiesoldat, samtidig som en høyere lønnsdiskusjon.

Ettersom soldatene hadde kjempet sammen og da mest sannsynlig kunne samarbeide i et slag, ble det kanskje naturlig å danne et kompani med leiesoldater, da med Roger de Flor som deres *Condottieri* – et italiensk navn på en leder/kaptein for leiesoldatskompanier. De ble

⁷² DeVries, 2008, s. 49

⁷³ *Ibid.*, s. 52

⁷⁴ *Ibid.*, s. 52

hyret av det bysantiske riket i kampene deres mot ottomanene. Etter å ha dratt til det østre Middelhavet, fikk de fort muligheten til å vise frem sine kampferdigheter. De så sin første suksess etter at de ransaket øya Ceos (dagens Kea) hvor de deretter drev de ottomanske tyrkerne fra utsiden av den bysantiske hovedstaden over de kommende månedene.⁷⁵ Suksessen førte til at de Flor ble giftet inn i den keiserlige familien i Bysants, noe som satte ham rett i midten av de keiserliges intriger, og dette skulle vise seg fatalt for ham. Som et resultat av dette ble han i 1305 senere myrdet, og dette drapet skulle Bysants angre på. Det katalanske kompani søkte hevn for drapet på lederen deres, noe som etter hvert skulle lede til at kompaniet styrte fastlandshellas i nærmere 70 år.⁷⁶

Bilde 5. Deler av nåtidens Hellas var under det katalanske kompaniets makt, men de tok kongen av Aragon som sin hersker, og ble dermed en del av Aragon de neste 70-80 årene. Kilde: Ballandalus, om det katalanske atlas og det argones-katalanske thalassokratiet.

3.11 Hvem søkte seg til arbeid som leiesoldat og hvorfor?

Så, hvem var det som søkte seg til arbeid som leiesoldat? Yrket som en profesjonell kriger var ikke uten risiko, og slik har det vært siden tidenes morgen, selv om risikoen har blitt mindre med bedre behandlinger og medisin tilgjengelig. Krigføring og kamp har vært en del integral

⁷⁵ *Ibid.*, s. 52

⁷⁶ Prat, 2020, s. 45

del av sivilisasjon helt fra jeger og sankere, til landbrukssamfunn og Europas middelalder besto av sistnevnte. Det har blitt sett på som positivt å være kriger da dette betød forsvar av individets samfunn og ressurser, samt en mulighet for å fremme og utvikle samfunnet. Dette var mest sannsynlig ikke de eneste grunnene. Unge menn har som regel vært tiltrukket militær tjeneste, med muligheten for eventyr, få sett verden, og at det har vært en manns kall å bære våpen samt kjempe. Dette fikk menn, kanskje spesielt unge til å søke seg til militærtjeneste. Dette er motivasjon en kan se i dagens verden. Kombiner dette med Europas middelalder, det tredelte samfunn, føydalsystemet og ikke minst hvilken mulighet en hadde til å arve, enten dette var en del av en gård eller et len. Som tidligere nevnt hadde gutter født senere en mindre sjanse som til tider kunne vært ikke-eksisterende til å arve noe som helst, og noen kunne bli sendt i kirkens tjeneste for å kunne sette opp en personlig forbindelse mellom kirken og egen familie. Andre gikk i tjeneste hos andre adelsmenn og tilsatte diverse stillinger, mens andre søkte lykken ute i verden ved å selge sine militære tjenester. Dette kunne enten være som individ og gikk kanskje ut på å sette opp en by for best mulig forsvar, eller gjennom en gruppe. Som en del av adelen hadde en mest sannsynlig personlige forbindelser med andre adelsfamilier og kunne bruke dette for å skaffe seg en kontrakt eller andre oppdrag. Personlige forbindelser kan argumenteres å ha vært essensielt for å skaffe seg videre jobb. Geografisk lokasjon ga også forskjellige muligheter. Det ser ut til at de sørlige lavlandene, det vi i dag kan kalle for benelux bestående av Belgia, Nederland, og Luxembourg har produsert flest leiesoldater gjennom høy- og senmiddelalderen.⁷⁷

Arbeidet som leiesoldat kunne tilfredsstillte eventyrlysten samt at det ga muligheten for betaling, og ikke minst at de ikke ble sett på som kriminelle. Tyver, bander, og andre som drepte, stjal og utpresset ble derimot ansett som kriminelle. For disse var straffen at de skulle henges om de ble tatt.⁷⁸ En slik konsekvens må ha gjort arbeidet som leiesoldat mer attraktivt.

For yngre adelssønner var det visse arveregler som kunne gjøre livet som leiesoldat mer attraktivt enn f.eks. å vie livet sitt til kirken. Primogenitur var en arverett som betød at len, eiendom, og titler skulle arves av den eldste sønnen. Dersom eldste sønn døde var det nest eldste som arvet. Dette har mest sannsynlig stått bak mange «uhell» og drap opp igjennom for å skaffe seg eller beholde troner og titler. Yngre sønner, spesielt med flere eldre brødre, hadde derfor en minimal sjanse til å se seg selv som fyrste eller eier av en eiendom. Valgene de hadde var å vie livet sitt til kirken, bli en krigsfølgemedlem til en hersker, eller

⁷⁷ DeVries, 2008, s. 52

⁷⁸ Blumberg, 2011 s. 19

begi seg ut på en karriere som en leiesoldat. Med kamperfaring og utdanning var mulighetene større for en høyere stilling innenfor et kompani med leiesoldater.⁷⁹

⁷⁹ *Ibid.*, s. 19

4.0 Lojalitet

Hvordan kunne lojalitet påvirke karrieren til leiesoldater? Var det enklere for illojale individer å søke seg til større kompanier for arbeid dersom ryktet deres som illojale hindret arbeid? Var dette vanskeligere for leiesoldater fra bellatores? Dette kapittelet vil ta for seg lojalitet.

Leiesoldaters lojalitet til klientene sine, og lojalitet til hverandre. I tillegg skal kapittelet se på lojaliteten klienten ga leiesoldatene. Klienten brukte kompaniene og leiesoldatene kun for egen vinning, men det kostet dem dyrt, og klienten kunne velge å ikke betale leiesoldatene for arbeidet som var gjort.

Leiesoldater var som tidligere nevnt en kjernekomponent innenfor militær makt. Dette var soldater som ble hyret inn av herskere av forskjellig rang for å kjempe for dem mot betaling. Men hvor lå deres lojalitet? Var det kun penger og annen betaling som betød noe, eller kunne f.eks. vennskap og andre muligheter for langsiktig arbeid påvirke? For den enkelte leiesoldat var det nok kun betaling som betød noe for dem, men kapteinene deres derimot, som ofte var fra adelsbakgrunn, kunne det nok ha vært flere ting som påvirket lojaliteten deres. Hvordan gikk lojaliteten innad innenfor kompaniene?

Høymiddelalderens leiesoldat var generelt sett en profesjonell soldat som solgte sine tjenester til høystbydende. De var ofte fremmede eller utlendinger som var kjent for deres kampferdigheter og kjennskap til krigføring, selv om leiesoldater ikke kun var krigere og brukt i en kamp. De var ofte spesialister som ingeniører, armbrøstmenn, osv. som ble brukt i beleiringer, og disse skal diskuteres senere i oppgaven. Store kamper slik det er portrettert i diverse medier i dag var relativt uvanlige i krigføringen, men plyndring og beleiring var mer vanlig.⁸⁰ Leiesoldatene kunne bli ansatt for å gjøre hæren større, eller være mesteparten/hele hæren. Det var mest sannsynlig ikke alltid at en hersker hadde menn nok til å kjempe en kamp, eller så kunne det hende at mennene i hæren manglet ekspertise og erfaring i visse situasjoner, og det er her leiesoldatene kom inn.

En kan tenke seg at en leiesoldat stod uten lojalitet for sin arbeidsgiver utenom betaling, men dette er mest sannsynlig ikke sant. Leiesoldater var mennesker de og, og disse var bundet av samme moral som alle andre på den tiden. De måtte i tillegg tenke på ryktet sitt som krigere, og måtte oppføre seg godt om de ville bli hyret flere ganger i fremtiden. Det er

⁸⁰ Hay, D. J. (2006). "COLLATERAL DAMAGE?" CIVILIAN CASUALTIES IN THE EARLY IDEOLOGIES OF CHIVALRY AND CRUSADE. I N. Christie, & M. Yazigi, Noble Ideals and Bloody Realities: Warfare in the Middle Ages (ss. 3-27). Leiden: BRILL, s. 4-5

også verdt å påpeke at dersom en person eller gruppe var kjent for å være illojale kunne ikke dette være gunstig for arbeidet som leiesoldat. Selv om det lå visse forestillinger om leiesoldater, fulgte nok dette med 'jobben'. Lojale leiesoldater må ha vært en etterlengtet ressurs for de fleste herskere i Europa. Dermed burde leiesoldatene ha strebet etter et godt rykte som lojale menn.

Italienske condottieri kapteiner kunne ofte være fra *signori*, som var en herskende klasse eller familier innenfor nåtidens geografiske Italia, praktisk talt en del av bellatores og muligens oratores. Disse kunne gjerne sette sine egne familiers interesser før potensielle arbeidsgiveres interesser. Så i tillegg til eksemplet ovenfor hvor leiesoldatene hadde en viss lojalitet seg imellom, hadde de italienske condottieri en lojalitet ovenfor familien og deres interesser.⁸¹

Mange kontrakter mellom leiesoldat og arbeidsgiver kunne inkludere en provisjon eller bonus for lojaliteten deres. F.eks. kunne det stå i noen kontrakter at leiesoldater ikke kunne bytte sider under kampen, eller forråde arbeidsgiveren på noen måte.⁸² Slikt ble lagt inn for å sikre lojaliteten til leiesoldatene, og ikke endret side eller forrødte arbeidsgiveren.

Ryktet var som sagt viktig for en leiesoldat, og må ha vært en stor del av livet deres. Reklamering for enten individene eller kompaniene foregikk på folkemunn og spredning av rykter, og et godt rykte betød mer arbeid i fremtiden. Leiesoldater som var kjent for lojalitet må ha vært sårt søkt etter, og arbeidsgivere var villig til å betale mye for å sikre seg deres tjenester.

Tilfeller hvor leiesoldater brøt kontrakten deres og byttet side fant sted, men dette var heller unntaket enn regelen. Majoriteten var lojale mot arbeidsgiveren deres, og utfylte arbeidskravene så godt de kunne. I tillegg kan lønnsforhandlinger ha ført til at kompanier heller valgte å ta motstanderens side, men hvorvidt dette teller som et lojalitetsbrudd eller ei er et annet spørsmål.

Leiesoldater var altså ikke bare soldater som kjempet for penger. De var profesjonelle som tok ryktet sitt seriøst og forstod viktigheten av lojalitet. Selv om det fantes tilfeller hvor leiesoldatene brøt kontrakten, var dette kun unntakene. De fleste leiesoldatene var lojale mot arbeidsgiveren deres, og deres rykte var essensielt for deres suksess som soldater. Dette betød

⁸¹Axelrod, 2014 s. 30

⁸² *Ibid.*, s. 31

riktignok ikke at det var galt å kunne gå til fienden av arbeidsgiveren og søke arbeid der så for kontrakten deres var fullført.

Det finnes og tilfeller hvor kompanier med leiesoldater gikk imot tidligere arbeidsgivere. Et av disse er da det katalanske kompani gikk til angrep mot sin tidligere arbeidsgiver grunnet mangel på betaling i 1310. Fyrsten i Athen, Walter Gautier I av Brienne, betalte kun 500 mann. Han hadde håpet han kunne kjøpe lojaliteten til disse 500 mennene. De tok imot pengene og gikk deretter tilbake til de resterende i kompaniet for så å ta hevn for den manglende betalingen. Hevnen gikk ut på at det katalanske kompani gikk til angrep på områdene til Walter, og resulterte i at Hellas var under kompaniets kontroll de neste tiårene frem til 1388. Dermed ble det opprettet en stat styrt av kompaniet selv, hvor de få som var adelsmenn fikk makten. Dette tilfellet kan peke på at leiesoldatene hadde en viss lojalitet ovenfor hverandre. Dette kunne være av praktiske grunner, som f.eks. at de 500 som fikk betalt var i undermann og kunne bli forfulgt og drept om det ble lekket, eller at de genuint ville at sine våpenbrødre skulle få den betalingen de fortjente.

Langvarig lojalitet kunne gi belønning i form av stabil økonomi, len, eller en mulighet for å stige i de sosiale rekkene. Sistnevnt gjaldt mer de med bakgrunn i adelen, slik som Otto IV, greven av Burgund. Han hadde praktisk talt oppført seg som en condottiere for franske prinser, og kjempet i dagens Italia for Charles av Anjou (r. 1246-1285), og i Aragon i dagens Spania for Philip III (r. 1270-1285). Takket være krigføringen hans fikk han i belønning hånden til Matilda, datteren til greven i Artois og kusinen til kongen.⁸³ De fikk til sammen tre barn, to døtre og en sønn. Døtrene giftet seg med fremtidige konger av Frankrike og Navarra, og Otto IV sikret dermed et løft i den sosiale klassen for sitt eget dynasti.

4.1 Kontraktbrudd – hvem hadde skylden?

Kontraktbrudd kan som nevnt ovenfor ikke ha vært bra for leiesoldatene eller kapteinene. De tilfellene hvor leiesoldater har brutt kontraktene er det i realiteten klienten som har brutt kontrakten, da som regel ved utelatt lønn. Dette skjedde enten fordi de ikke hadde ressurser til

⁸³ Cox, E. (2008). The kingdom of Burgundy, the lands of the house of Savoy and adjacent territories. I D. Abulafia (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300 (ss. 358-374). Cambridge: Cambridge University Press, s. 364

å utføre betalingen, eller fordi det var dyrt å ha leiesoldater i tjeneste så de håpet kanskje på at de skulle dra andre steder.

Det en ser når en ser på eksempler hvor leiesoldater bryter kontrakter er faktisk at det er klientene eller arbeidsgiver som ikke har klart å oppfylle deres del av avtalen. Vi kan godt forstå at en del av mytteriene eller opprørene fra leiesoldater gjennom historien ikke har hatt med naturen til menn som har kjempet for penger, men som en konsekvens av at sjefene eller arbeidsgiverne deres ikke har oppfylt avtalen. Dette var et brudd på arbeidsagitasjon(?) på samme måte som laugene eller opprør blant laboratores var; taktikkene var like og gikk fra arbeidsstopp – for leiesoldater betød dette å nekte å marsjere eller samle seg, trekke seg tilbake fra en beleiring, eller nekte å angripe frem til betalingen kom på plass – til å diskutere en kontrakt med motstandssiden. I verste fall kunne trusselen om vold bli en reell virkelighet. Eksempler på dette finnes hos det katalanske kompani som gikk til angrep på Bysants etter at kun 500 av de ble betalt i håp om at de skulle løse seg opp og spre seg ut og dra et annet sted. Dette var et produkt av et politisk og økonomisk system som gjorde landsbygden til offer. Mennene som kunne ty til vold på områdene til den aktuelle herskeren så seg selv som offer i det at det ikke var dem selv som hadde brutt kontrakten på noen måte. Sammenlikningen mellom myrdede sivile og å ikke få betalt står selvfølgelig ikke jevnt, men det skal sies at disiplinen hos militære ledere ofte var et produkt av å få betalt som det var et produkt av evnen til å lede, samt voldsdisiplin blant sine menn.

Mytteri eller opprør kunne som sagt være en konsekvens for utelatt betaling. To leiesoldater under Hundreårskrigen – Grimaldi og Doria – opplevde i 1339 et mytteri etter at de ikke hadde midlene til å betale lønn til folkene sine. Dette resulterte i at flåten under deres kontroll ble redusert. Grimaldi og Doria fikk flåtene sine redusert til henholdsvis 12 og fire galeier.⁸⁴

Essensielt var en leiesoldat mest sannsynlig en som allerede hadde personlige bånd til et internasjonalt nettverk av armerte og erfarne menn, med bånd til kreditorer og de som hadde muligheten til å likvidere verdier for raske penger, og var til å stole på angående kontrakter, men som opererte innenfor et militært system basert på vold.

Leiesoldater som byttet side midt under et slag eller en konflikt var relativt sjeldent, men var som regel et resultat av å bryte kontrakten eller ved å mislykkes i å betale soldatene,

⁸⁴ DeVries, K., & Capponi, N. (2015). The Genoese Crossbowmen at Crécy. I K. DeVries, & M. Livingston, *The Battle of Crécy : A Casebook* (ss. 441-446). Liverpool, Storbritannia: Liverpool University Press, s. 443

og at den andre siden hadde mulighet til å betale umiddelbart. Det var heller ikke kun leiesoldater som byttet side. Dette kunne være lukrativt for en hersker, da spesielt de som befant seg ved grensene av konflikter, og da spesielt dersom de lå strategisk til. Disse kondisjonene var nok mer aktuelt for herskere med mindre landområder enn de med større landområder. Denne muligheten for å bytte side gjorde at herskere med større landområder og flere vasaller kunne stole mer på leiesoldater enn sine egne vasaller, noe de angevinske kongene fikk kjenne på, kanskje da spesielt Johan uten land, men også de som kom før han. Leiesoldater ble altså mer aktuelt å stole på, noe som kunne øke misnøyen blant vasallene. Lojalitet og tillit går tross alt begge veier.⁸⁵ Denne misnøyen økte muligheten for ambisiøse vasaller. Disse ambisjonene kunne være å skaffe seg mer aktuell makt, formue, eller begge deler.

Det var dog ikke kun leiesoldatene som kunne vise seg å være illojale. Ambisiøse vasaller har vært en torne i siden på herskere i lang tid. Dette viste seg blant annet i det Angevinske riket, hos blant annet Rikard Løvehjerte, og Johan uten land. Disse kongene hadde krav på, og styrte visse fyrstedømmer innenfor Frankrikes grenser (selv om grenser på den tiden ikke var likt som i dag). Disse vasallene, og folkene som bodde der, så seg under herredømme til en fremmed konge som var langt unna dem selv. Dermed støttet de opp mot de franske kongene. De engelske kongenes løsning ble å bruke penger og andre betalingsmidler på nettopp leiesoldater. Dette økte dog misnøyen blant vasallene som følte at de ikke ble stolt på. Resultatet av denne pengebruken ble som tidligere nevnt Magna Carta, som innskrenket bruken av leiesoldater innenfor det engelske kongedømmet.

⁸⁵ Blumberg, 2011 s. 18

5.0 Spesialiserte leiesoldater

Dette kapittelet skal omhandle spesialiseringer innenfor leiesoldatene og kapteinene/condottieriene deres. Var det for eksempel visse grupper som spesialiserte seg innenfor forsvar eller angrep? Hva med våpen? Var det visse regioner som kunne vise til spesialiseringer innenfor leiesoldatene som hadde aner derifra? Har grupper som Gallowglass, almogavares, genovesiske armbrøstmenn noe til felles i bakgrunnen deres? Kapittelet er knyttet til oppgavens hovedtema ved å kunne legge til grunn hva slags muligheter de forskjellige spesialiserte gruppene hadde dersom det var fredstid eller de sto uten en kontrakt. Det er også viktig å nevne at spesialiseringer skjedde ikke ved tilbud og etterspørsel, men var heller et resultat av lokale kamptradisjoner og hvordan området rundt dem geografisk påvirket dem. Derfor ser en gjerne at urbane samfunn brukte militser med armbrøst eller piker.

Først og fremst kan det nevnes at Hundreårskrigen, som opptar en stor del av denne oppgavens tidsperiode, la grunnlaget for etableringen av flere kompanier med leiesoldater. Condottiero var mer vanlig lenger sør innenfor den geografiske grensen til dagens Italia. Krigføring var under Hundreårskrigen såpass pågående at det var relativt lite stabilitet for kongedømmene involvert i konflikten. Dette ga god mulighet for leiesoldater å finne arbeid, såpass at de kunne bli sett på som en klasse for seg selv.⁸⁶ Ettersom det konflikt befant seg med hyppighet innenfor Europa under Hundreårskrigen – og ellers – var dette en mulighet for spesialiseringer av leiesoldater, da f.eks. de genovesiske armbrøstmennene som er gjort mest kjent fra slaget ved Crécy i 1346, eller de sveitsiske soldatene som ble kjent for å bruke piker og hellebarder i krig, såpass at de ble etterapet av andre regioner. Til slutt kan en også nevne *gallowglass*krigerne fra Irland, med opphav fra Skottland som tjente irske herrer i flere hundre år, til den grad at barn fikk krigstrening for å kunne bli leiesoldater.

5.1 Gallowglass

Gallowglass/galloglass eller *gallóglai*gh betyr en «ung fremmed kriger» og betegner irsk-norrøne krigere som var i irske herrers følger og tjeneste fra ca. 1260 til midten av 1600-tallet. De var et resultat av irske kulturer som var bosatt på Hebridene, og skandinavene som kom på 900-tallet. De var ikke i slekt med det skotske aristokratiet, og kom til Irland som en

⁸⁶ Axelrod, 2014 s. 31

medgift.⁸⁷ Men disse leiesoldatene var ikke de første som herskere i Irland hadde sett seg nødt til å hyre. En av de mest kjente hendelsene hvor en irsk hersker søkte leiesoldater var omtrent 100 år før. Kongen av Leinster, Diarmuid Mac Muchadha ønsket hjelp fra anglosakserne og normannerne for å gjenerobre kongedømmet sitt i 1169.⁸⁸

Gallowglasskrigerne hadde et rykte på seg for å ha gode kampferdigheter og at de var til å stole på under kamp og konflikt. De hadde i tillegg et distinkt profesjonelt syn og organisasjon, som ikke bare skilte dem ut som foretrukne fotsoldater for gæliske herrer, men som ga dem privilegier som gunstige ansettelsesrettigheter.⁸⁹ Gallowglass var ikke kun leiesoldater, enkelte fikk mer permanente roller hos irske herskere, enten i følget deres eller som trenere og rådgivere. De hadde i tillegg rollen som personlig livvakt.⁹⁰ Rollene de fikk hos irske herskere kunne ofte være arvelige, og de kan dermed også minne om en ridders rettigheter, selv om de ikke kjempet til hest.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 31

⁸⁸ McNerney, L. (2015). The Galloglass of Thomond: Gallóglaih Thuadhmhain. *North Munster Antiquarian Journal*, s. 23

⁸⁹ *Ibid.*, s. 22

⁹⁰ *Ibid.*, s. 32

Bilde 6. Forsiden av boken av Sean Duffy: *The World of the Gallowglass: Kings, Warlords and Warriors in Ireland and Scotland, 1200-1600*

Som nevnt ovenfor ble gallowglassene i Irland i flere hundre år etter de ble introdusert, og det kan derfor argumenteres for at de ble delvis integrert inn i det irske samfunnet selv om de kanskje anså seg selv som skotske. Det er ikke feil å tenke at de da mest sannsynlig etablerte et slags treningssystem for å kunne opprettholde fremtidige generasjoners status som formidable krigere, og en slags læretid ble iverksatt blant dem.⁹¹ Det ser ut til at de har blitt brukt primært som et tyngre infanteri, og i motsetning til andre leiesoldater, var de ikke kjent for å gå etter de svakeste i samfunnet. De gikk i en rustning med preg av brynje og en hjelm av stål, og med våpen som et tohåndssverd eller en *claymore*

⁹¹ *Ibid.*, s. 25

– et type skotsk sverd som er kjent for å være stort og at en trenger styrke for å svinge det.⁹² Tidligere var det økser som var vanligere, mellom 1100- og 1300-tallet. De var også kjent for å være godt trent, gode og pålitelige i forsvar. De var egnet til slåsskamper og ikke til geriljakrig og bakholdsangrep eller trefninger.⁹³

5.2 Armbrøstmenn

Genovesiske armbrøstmenn ble som tidligere mest kjent etter slaget ved Crécy i 1346 under Hundreårskrigen, hvor de var en av hovedgrunnene til at Frankrike tapte slaget.⁹⁴ En av grunnene til at armbrøstmennene var en pådriver i tapet for Frankrike var de engelske langbuemennene. Disse vil bli diskutert litt senere i oppgaven.

Spesialisering innenfor ett våpen var ikke et kjennetegn for leiesoldater i tidligere middelalder, dette skjedde senere, og genovesiske armbrøstmenn er et eksempel på dette. Det var ikke kun franske konger som hyret inn armbrøstmenn som de hadde gjort under Hundreårskrigen. De var populære hos engelske konger i tillegg. Populariteten stammet i at armbrøstene gav mulighet til å avfyre prosjektiler konsist og nøyaktig over en kortere distanse mot fienden. Dermed var de gode å ha dersom de trengte et solid forsvar. Bruken av armbrøst krevde heller ikke like mye trening eller styrke som en bueskytter behøvde, og dette minimerte treningstiden. I tillegg hadde hver mann én eller to hester med seg som gjorde at de raskt hadde muligheten til å endre posisjon for å treffe fienden på et mer sårbart område. Senere i England, rundt 1250, skulle langbuer bli mer populære da disse kunne skyte lenger og raskere enn armbrøster kunne selv om de behøvde mer trening. Allmuen i England ble generelt oppmuntret til å eie en langbue, og trene med den.⁹⁵

⁹²*Ibid.*, s. 39

⁹³ *Ibid.*, s. 25

⁹⁴ DeVries, 2008, s. 56

⁹⁵ Blumberg, 2011, s. 23

Bruken av armbrøst, og da særlig blant leiesoldater, ble veldig problematisk, såpass problematisk at pave Innocent II under andre laterankonsil 1139 brukte makten sin til å gjøre bruken forbudt.⁹⁶

Bilde 7. Armbrøstmenn. Kilde: Genoese grossbowmen during Battle of Crecy, fra Wikipedia om Genoese crossbowmen.

5.3 Hellebarder og piker – Sveitsernes prefererte våpen

Sveits ble i middelalderen styrt av forskjellige kantoner. Kantonene hadde hvert sitt ansvar for å forsvare sitt, men de kunne gå sammen for å samle ressurser til leiesoldater dersom dette skulle behøves.

Det sveitsiske militære delte troppene sine inn i tre kategorier: *Auszug* – eliten og bestående av unge menn mellom 18-30 år og gjerne ugifte. Disse var en stående gruppe soldater, en kjerne som kunne fylles på dersom dette skulle bli nødvendig. *Landwehr* – litt eldre og menn som var gift, ingen stående gruppe, men de var godt trent og klare til å kalles på. Til slutt var det gruppen *Landsturm* – som besto av de eldste mennene, disse var en

⁹⁶ webmaster, T. P. (2020, Februar 20). Second Lateran Council - 1139 A.D. Hentet Mai 5, 2023

uorganisert militis som kun ble tilkalt om det var absolutt nødvendig.⁹⁷ Mennene innenfor alle disse gruppene hadde selv ansvar for å kjøpe utstyr, samt ha klare provianter for fire til seks dager. Dette betød at lengre felttog ikke var gunstig for sveitserne.

Sveitsernes evne i kamp ble kjent etter at de vant slaget ved Morgarten passet slo de østerrikske Hapsburgerne i 1315. Under slaget var de i et sterkt mindretall en sine fiender, men klarte allikevel å vinne over dem. Uri, Unterwalden, Luzern, og Zug hadde slått seg sammen til det som i dag blir kalt den gamle sveitsiske konføderasjonen i forsvar mot Østerrike. 24 år senere skulle de igjen slå Hapsburgerne, men også Burgund og Freiburg. Denne gangen var de også i undertall, men seieren var allikevel deres.⁹⁸ Etter dette ville flere herskere rundt om i Europa hyre inn sveitserne til å angripe eller forsvare for seg. Det som var litt spesielt med soldatene i den sveitsiske konføderasjonen var at det ikke var hver enkelt mann som hyret seg selv ut som en leiesoldat, men helle kantonene, og det var disse som fikk pengene. Det ser dog ikke ut til å ha vært tvangsarbeid, da soldatene fikk betalt igjen av kantonene siden disse hadde ansvaret for å opprettholde hæren deres.⁹⁹ Dette mønsteret finner en seinere på 1400-tallet.

Sveitserne spesialiserte seg i hovedsak i to våpen: hellebard og pik. En hellebard er et våpen som gjorde det mulig, og lettere bekjempe ridende fiender. Hellebarden var mellom halvannen og to meter lang, med et øksehode på enden. Øksehodet hadde i tillegg en spiss over seg igjen. Med spissen kunne soldaten holde rytteren på avstand, og øksehodet gjorde det mulig å enten rive rytteren ned fra hesten eller skade han. En pike var et langt spyd på mellom tre og seks meter. Enden bar et spydhode. Som hellebarden gjorde piken det mulig for en fotsoldat å bekjempe en ridende fiende.¹⁰⁰ Disse våpnene ga muligheten for en samlet formasjon som kunne vise seg dødelig for mange fiender, og i undertall. Formasjonen med pikene besto av flere linjer. Lengden på pikene gjorde det mulig for flere linjer av pikemenn å angripe samtidig.

⁹⁷ Axelrod, 2014, s. 50

⁹⁸ *Ibid.*, s. 50

⁹⁹ *Ibid.*, s. 32, 51

¹⁰⁰ Britannica, T. E. (2021, Mai 2). pike. (W. L. Hosch, Redaktør) Hentet fra Webområde for Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/technology/pike-weapon>

Bilde 8 (til venstre). Hellebard. Kilde: Store Norske Leksikon om hellebard.
 Bilde 9 (til høyre). Pikenerer med piker. Kilde: Store Norske Leksikon om pike.

Frem til slaget ved Arbedo i 1422 hvor den gamle sveitsiske konføderasjonen kjempet mot hertugdømmet Milan, kjempet de med hellebard. Etter dette gikk de over til piker.¹⁰¹ Dette betyr at sveitserne fortsatt benyttet seg av hellebarder da de ble kjent som en kompetent kampgruppe i resten av Europa etter slaget ved Mortgarten og Laupen over 100 år tidligere i 1315 og 1319.¹⁰²

Sveitserne var såpass gode på slagmarken, at både taktikk og våpen ble kopiert av andre. De mest kjente etteraperne var landsknektene. Kort tid etter denne oppgavens omfang ble det etablert landsknekter. Disse skulle etter hvert rivalisere og gå forbi sveitserne, da landsknektene klarte å tilpasse seg skytevåpen etter hvert som disse utviklet seg, mens sveitserne tviholdt på pikene. Falanksformasjonen var spesielt sårbar mot skytevåpen da formasjonen krevde at de sto tett samlet i en gruppe. Dette gjorde det enklere for datidens upresise skytevåpen å treffe dem på lang avstand, mens pikene krevde en kortere angrepsdistanse.

Landsknektene kom fra dagens Tyskland, da spesielt den sørlige delen. De så ikke sitt opphav før rett etter denne oppgavens tidsbegrensning under Maximilian I (r. 1486-1519), den tyskromerske keiseren. Han rekrutterte flere kompanier med landsknekter for å grunnlegge en hær lojal til riket og han selv. Senere, da Maximilian ble keiser, forsøkte han å få fyrstene til å

¹⁰¹ Axelrod, 2014, s. 50

¹⁰² Rees, O. (2011). 'Valiant before friends, cowardly before enemies': An introduction to the Medieval Mercenary. *Medieval Warfare*, 1(2), s. 8

enten tjenestegjøre i hæren eller betale skatt for å opprettholde den, men dette feilet. Flere av kompaniene gikk så tilbake til å bli leiesoldater da de ikke fikk betalt.¹⁰³

5.4 Krigsfølgemedlemmer – riddere til leie

Krigsfølgemedlemmer var riddere hyrt inn av fyrster som skulle sendes til sin herre. Alan Axelrod indikerer at ettersom de fikk betalt for sine militære tjenester, var de å ansees som leiesoldater.¹⁰⁴ Men var disse ridderne yngre sønner fra adelen i det samme kongedømmet? Da mangler de i så fall elementet fremmed eller utenlandsk innenfor leiesoldatbegrepet. Det ser heller ikke ut at de reiste rundt på jakt etter arbeid slik det fremstilles at leiesoldater gjorde, og at de heller søkte fast arbeid i følge til en enkelt herre, som igjen kunne sende dem videre til sin herre for å bidra med soldater til krigføring, enten dette var defensivt eller offensivt.

¹⁰³ Axelrod, 2014, s. 33

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 24

6.0 Fredstid/leiesoldater uten kontrakt – hva nå?

Dette kapitlet skal ta for seg oppgavens hovedspørsmål: hva gjorde leiesoldatene når det var fred eller de ikke hadde arbeid? Først og fremst er det viktig å nevne at fred var et relativt begrep i denne tidsperioden, og skiller seg sannsynligvis fra det vi kaller fred i dag. Det vi i dag kaller fred er diskutert, men en kan se på fred som det motsatte av krig. Det vil si at det ikke er noen voldelig konflikt med en annen nasjon eller gruppe. Dette kan argumenteres å være det minste kravet for fred. Ban Ki-moon sa i 2014 at fred er mer enn slutten på en voldelig konflikt. Han sa i tillegg at fred gir tilgang til utdanning, helse og andre essensielle tjenester, på lik linje for alle.¹⁰⁵ Denne definisjonen skiller seg klart fra det en kan anse som fred i høy- og senmiddelalderen. Høy- og senmiddelalderens fred betød at det offisielt ikke var en voldelig konflikt med en annen hersker eller et kongedømme, men det kunne fortsatt være voldelige konflikter som skapte ustabilitet innenfor et område. Med tanke på Ban Ki-moons uttalelse om hva fred er, og hvordan samfunnet i høy- og senmiddelalderen fungerte med tredelte samfunnet og de forskjellige stenderne og sosial klassene, kan det argumenteres for at det ikke fantes fred i løpet hele middelalderen. Det var selvfølgelig mer stabile perioder, men dette førte likevel ikke til like muligheter for alle.

Selv i relative rolige perioder var det alltid mulighet for konflikter av forskjellige størrelser, enten dette var lokale opprør eller invasjoner utenfra. Dette resulterte i at leiesoldater holdt seg beredt og klare til å bli innkalt for å kjempe på kort varsel. Dermed gjaldt det å oppholde seg i eller oppsøke områder med en større grad av ustabilitet, da det var en større sjanse å finne arbeid der. Et eksempel er et kompani nevnt flere ganger, det katalanske kompaniet. Kompaniene, leiesoldatene, og routierene hadde to hovedmuligheter dersom de fant seg uten arbeid. De kunne enten oppsøke andre områder med ustabilitet eller holde seg i området de befant seg i da kontrakten deres var avsluttet. Begge disse mulighetene la til rette for flere muligheter etter hva de valgte å gjøre.

Hva gjorde leiesoldatene om de befant seg i en situasjon hvor de var uten en kontrakt, ikke en kontrakt i sikte, og befant seg i et område med relativ stabilitet? Dette kom nok an på hvem leiesoldaten var. Dersom det 'bare' var en alminnelig leiesoldat befant de seg nok i en dårlig situasjon med mindre de hadde et nettverk og aner om en ny kontrakt et sted. Dersom de måtte reise langt for å komme hjem, bød dette på dårlig nyheter for leiesoldaten. Reisen

¹⁰⁵ United Nations. (2014, September 09). Secretary-General's remarks to the High Level forum on the Culture of Peace. Hentet April 28, 2023

hjem ville kreve verdisakene de hadde på seg, da de trengte mat, vann, og ly over hodet. Dersom de hadde blitt betalt var situasjonen litt lysere, men som tidligere nevnt er det flere eksempler på herskere som ikke kunne eller unngikk å betale leiesoldatene i et håp om at de skulle reise sin vei. Noen eksempler på dette er kapteinene under Hundreårskrigen som tidligere er nevnt å ha opplevd mytteri da de ikke fikk betalt folkene sine. Dersom leiesoldaten ikke hadde blitt betalt kunne dette få fatale følger for områdene han skulle reise gjennom for å komme seg hjem eller til en ny kontrakt. Dette var menn som var godt kjent med vold, og dette kunne brukes mot bønder og andre mennesker for å få det de trengte, og de plyndre til seg flere verdisaker. Slik oppførsel var realiteten ved enhver armert konflikt i Europa, hvor oppløste hærer var en plage. Tiltak måtte til for å minimere skaden de kunne gjøre, og det letteste tiltaket var å betale dem. Et annet tiltak var at en klient/hersker kunne holde igjen pengene til kompaniet kom hjem, og oppløste seg i hjemlige trakter. Det kan argumenteres at skaden leiesoldatene ville gjort i hjemlige trakter var mindre enn på et helt fremmed sted hvor de mest sannsynlig ikke behersket språket. Dette betød at kompaniet holdt seg samlet, marsjerte hjem, og løste seg opp der de hørte hjemme.

Kapteiner ville nok mest sannsynlig se etter en ny kontrakt umiddelbart, og dersom de var fra adelsbakgrunn hadde de mest sannsynlig et nettverk å søke nye kontrakter i. Det var ikke uhørt at de hadde en mulig kontrakt ventende på dem på den andre siden av konflikten de nettopp hadde kjempet for, og dette kunne bli brukt som et pressmiddel for å bli hyrt inn igjen av samme hersker de nettopp kjempet for. Enten kunne de bli hyrt inn igjen, eller så kunne de gå til andre siden, og bli en trussel. Dersom de befant seg i en situasjon hvor de hadde gjort en god jobb, kunne den tidligere herskeren se at det mest sannsynlig var lurt å gjenhyre dem. Dette kunne bidra til stereotypen om at leiesoldater var illojale og ikke til å stole på. De var jo tross alt kompanier eller organisasjoner etablert kun for å tjene penger, og en mangel på lønn førte til en umiddelbar konsekvens mot herskeren som ikke kunne eller ville betale.

Leiesoldater og kompanier var dyre å ha i tjeneste, og flere herskere måtte se seg nødt til å enten låne penger eller øke skattleggingen på den arbeidende gruppen laboratores for at de skulle ha råd til disse tjenestene. Dette kunne noen ganger føre til opprør mot skattleggingen, som igjen kunne resultere i flere leiesoldater for å slå ned opprøret.¹⁰⁶ Herskere så det nok derfor gunstigst for dem å ikke ha leiesoldater i tjeneste lenger enn nødvendig, men også ha en mulighet til å sende dem bort kort tid etter at kontrakten var ferdig

¹⁰⁶ Dean, T. (2008). The rise of the signori. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 458-478). Cambridge: Cambridge University Press, s. 472

da leiesoldatene var profesjonelle krigere med våpen og rustning som befant seg i området uten lojalitet til sin tidligere arbeidsgiver.¹⁰⁷ Herskernes ønske om å ikke ha leiesoldatene eller kompaniene hyret under seg betød at de måtte finne andre metoder for å brødfø seg selv. Lokal plyndring måtte ha kunne påvirke lojaliteten ovenfor hersker og potensielt arbeid. En hersker ville mest sannsynlig ikke hyre inn leiesoldatene dersom de har ødelagt områdene hans.

6.1 Første mulighet: bli værende på samme sted

Den første muligheten vil som sagt gå ut på å bli værende i området de befant seg i etter kontraktens slutt. Dette igjen kunne føre til flere muligheter. Leiesoldatene måtte kunne supplere mangelen på lønn ettersom kontrakten deres var ferdig. Hvor lenge de kunne overleve uten nytt arbeid lå til grunn i omfanget av den siste kontrakten deres eller oppsparte midler, men ettersom de reiste rundt og kjempet for fremmede herskere er sannsynligheten for at de hadde en del verdisaker lettere tilgjengelig liten.

6.1.1 Lokalt arbeid og integrering

Regioner med «fred» eller en høyere grad av stabilitet fikk leiesoldater til å finne seg i en situasjon uten arbeid og inntekter, noe som måtte suppleres på andre måter. Tilegnede erfaringer og ferdigheter kunne vise seg nyttige, og mange leiesoldater innehav ferdigheter tilpasset det sivile liv, enten dette var innenfor jordbruk eller håndverk, men det er mest sannsynlig at de arbeidet videre som profesjonelle soldater, f.eks. i garnisoner. En kaptein med adelsbakgrunn kunne kanskje finne arbeid hos en lokal hersker eller stormann som f.eks. rådgiver. Dersom en ikke hadde noen andre ferdigheter, som nok var lite sannsynlig, kunne en f.eks. finne arbeid som personlig livvakt til lokale stormenn eller herskere. Sistnevnte gruppe var nok lagt mer til rette for personer fra adelsbakgrunn. Dette må ha vært attraktivt da leiesoldatene var profesjonelle krigere som kunne beskytte dem dersom det ble nødvendig. Noen kunne bli håndverkere som smeder eller snekkere, mens andre kunne finne arbeid som kjøpmenn eller bønder.

¹⁰⁷ Axelrod, 2014. s. 29

Selv om det var muligheter for leiesoldater å supplere mangelen på en lønn på andre måter, er det ikke sikkert alle som klarte overgangen til det sivile liv. Enkelte individer som hadde tilbragt størstedelen av livet sitt som leiesoldat og på en slagmark kunne ha funnet det vanskelig å gå rolig over til det sivile liv. Dette ga nok en større drivkraft for å søke seg til regioner og områder med ustabilitet i håp om å finne noe der, eller ty til plyndring.

Dersom en skulle holde seg beredt og klar til å dra i kamp på kort varsel, var korte og rolige perioder i områder en god mulighet til å opprettholde trening til strid. Våpentrening, taktikk, samarbeidsøvelser må ha vært viktig for å kunne sikre en seier samt et ry som en god leiesoldat. En måte å kunne trene på var å enten trene seg imellom, plyndre, finne seg arbeid som personlige livvakter eller som trenere for privatpersoner eller andre selvstyrte byer.

Det hendte at bystater i Italia som fant seg i konstant konflikt kunne underkaste seg en lokal stormann og lære av ham. Dette ble til at stormannen ble i praksis herskeren av byen, og som andre herskere brukte han vold for å kunne beholde makten. Makten ble holdt av leiesoldater. Dette viser hvordan leiesoldater kunne holde seg på et sted uten at det nødvendigvis betød kamp. Noen av leiesoldatene ble mest sannsynlig personlige livvakter for den aktuelle stormannen, mens de andre kunne holde freden og forsvar av byen på stormannens vegne. Dette var mest kjent i Lombardia i dagens Italia.¹⁰⁸ Dermed kunne byer leiesoldater for å supplere forsvaret eller bruke dem som fredsbevarende styrker i området.¹⁰⁹

Andre byer med en større grad av selvstyre hadde muligheten til å anskaffe større hærer for å forsvare byen og dens interesser. Et eksempel på dette var da Firenze befant seg i en posisjon hvor de så seg truet av Henrik VII av Luxemburg i 1312 e.v.t. Byen hadde råd og mulighet til å mobilisere 12,000 personer til forsvaret av byen. Disse troppene inkluderte borgere av byen, leiesoldater, fotsoldater og kavaleri.¹¹⁰ Antallet personer de klarte å anskaffe for forsvar av byen beviser hvor sterkt økonomisk Firenze og andre byer kunne være på denne tiden, da leiesoldater som tidligere nevnt var dyre å ha i drift. I tillegg må trusselen ha vært relativt stor ettersom leiesoldater ofte ikke ville oppløse seg selv, eller så visste byen om nærliggende konflikter de kunne sendes bort til slik at byen ble spart. Et tredje alternativ er at byens forsvar var godt nok til å kunne stå imot eventuelle angrep fra sine tidligere arbeidstakere.

¹⁰⁸ Leguay, J.-P. (2008). Urban life. I M. Jones (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415* (ss. 102-123). Cambridge: Cambridge University Press, s. 116

¹⁰⁹ Axelrod, 2014, s. 28

¹¹⁰ Leguay, 2008, s. 113

Det hendte og at leiesoldater hadde kontrakter som ga alternativer I det tilfellet hvor fred var en realitet, uten at kontrakten nødvendigvis gikk ut: “It could be, as there was “official” peace between France and England and the war in Brittany had cooled, that the two Genoese captains were using their galleys to deliver trade goods to and from southern France.¹¹¹”

Leiesoldater ble brukt nord i Afrika, hvor de kunne hyre inn kristne leiesoldater for å bli vakter i palassene deres.¹¹²

6.1.2 Plyndring

Det ser ut til at plyndring, utpressing, og generelle voldelige aktiviteter for å opprettholde seg selv og/eller gruppen en var del av var den muligheten som ble brukt mest. Muligheten for å skaffe seg inntekter uten kontrakt var viktig for leiesoldatene i den stand at det var nødvendig for å opprettholde nødvendigheter som mat, men også inntektsnivået de hadde under en kontrakt. Plyndring ga muligheten til dette på en måte de var vant til – nemlig via vold. Vold var jo som nevnt tidligere en del av samfunnet i høy- og senmiddelalderen, da herskere etablerte makten sin delvis via dette. Som et resultat av dette gikk ofte grupper med leiesoldater til plyndring ved slutten av kontrakten deres, da lokale konflikter var vanlig, og gruppene ble hyret inn for en sesong av gangen.¹¹³ I et fremmed land hvor en mest sannsynlig ikke behersket det lokale språket samt en skepsis til fremmede må det ha vært en del lettere å ty til plyndring enn å skaffe seg arbeid på fredeligere måter. Leiesoldater ville i tillegg ofte nekte å oppløse seg ettersom de ikke hadde noen andre måter å brødfø seg selv på. Så dersom arbeidsgiverne deres ikke maktet eller klarte å finne nyt arbeid til dem ville kompaniene og leiesoldatene heller enten individuelt eller som grupper terrorisere området, byer som landsbyer, og plyndre eller drive med utpressing og true med vold dersom de ikke fikk beskyttelsespenger.¹¹⁴ Det var nemlig veldig lett å ansette leiesoldater, men deres krav til fortsatt lønn og det faktum at de nektet å oppløse seg selv gjorde dem vanskelig å bli kvitt, det hjalp heller ikke at de utgjorde en trussel mot område de tidligere hadde beskyttet.

¹¹¹ DeVries, 2015, s. 444

¹¹² Lower, 2017, s. 43

¹¹³ Hamilton, B. (2008). The Albigensian Crusade and heresy. I D. Abulafia (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300 (ss. 164-203). Cambridge: Cambridge University Press, s. 165

¹¹⁴ Axelrod, 2014. s. 31-32

Arbeid som leiesoldat var en heltidsjobb. Enten det var konflikter eller ei, hadde de et behov for å opprettholde seg selv. Dersom klienten hadde løst konflikten de var hyret inn for, var behovene fortsatt til stede. Profesjonelle soldater som søkte konflikt og krig kunne finne seg i en situasjon som kan sammenliknes med deltidsarbeid eller strøjobber. En løsning var dermed å skaffe seg det en trengte på egenhånd via det en kan kalle privatisering. Dette resulterte i plyndring, utpressing, ransakelse, osv. i perioder med stabilitet.

Det innebar en viss risiko for herskere å benytte seg av leiesoldater, men ettersom de var en normal del av krigføringen i denne tidsperioden kan det argumenteres at dette var en kalkulert risiko så lenge det var de selv som ble seierherre. Det var en økonomisk risiko, men en større risiko gikk ut på hva gruppene med leiesoldater skulle gjøre da kontrakten var over. En leiesoldat uten lønn og dermed desperat etter å skaffe seg mer rikdom betød farlige situasjoner for den lokale befolkningen samt herskeren som hadde hyret dem. Leiesoldatene var vant til å få betalt for å være i området og kjempe, og når dette plutselig ble tatt bort fra dem la dette til grunn for farlige situasjoner.¹¹⁵

En av mulighetene jeg har nevnt ovenfor gikk ut på å finne arbeid som personlige livvakter. En annen mulighet var å kunne bli hyret for å bevare freden i visse områder. Det var nettopp dette den engelske kongen Johan uten land (r.1199-1216 e.v.t.) bestemte seg for å gjøre. Kong Johan møtte en del motstand etter han ble konge da broren hans Rikard I døde i 1199 e.v.t. Han arvet Normandie og kongedømmet England og dermed det angevinske imperiet, og senere Anjou og Aquitaine samt herredømme over Irland. Sistnevnte fikk han av faren hans Henrik II.¹¹⁶ Han fikk senere kallenavnet Lackland – eller uten land – ettersom han mistet mesteparten av områdene sine på fransk jord. Johan støtte som sagt på mye motstand, og trengte folk for å beholde makten, og til forsvar av områdene hans. Johan endte med å hyre inn leiesoldater og stasjonerte dem sentralt i Normandie istedenfor ved frontlinjen. Dette valget skulle resultere i at leiesoldatene tydde til plyndring og utpressing der de ble stasjonert.¹¹⁷

En annen hersker som fikk oppleve leiesoldatenes vanskelighet ved endt kontrakt var Dronning Johanna I av Napoli. Johanna hyret inn Det store kompaniet for å slå tilbake på en invasjon som kongen av Ungarn hadde startet, kong Ludvig ‘Den Store’. Det store kompaniet

¹¹⁵ Leguay, 2008, s. 109

¹¹⁶ Carpenter, D. (2008). The Plantagenet kings. I D. Abulafia (Red.), The new Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300 (ss. 314-357). Cambridge: Cambridge University Press, s. 314

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 317

bekjempet Ludvig, som deretter gikk imot sin tidligere arbeidsgiver. Kompaniet dro rundt omkring i kongedømmet og plyndret de neste årene.¹¹⁸ Dette er et av flere eksempler på hva leiesoldater kunne ty til etter at kontrakten deres var over. I dette tilfellet hadde kontrakten mellom Det store kompaniet og Dronning Johanna I enten ikke en klausul som omhandlet at de ikke kunne angripe Johanna I etter kontrakten gikk ut, eller så brøt kompaniet kontrakten. Ettersom Werner von Urslingen (1308-1354), kompaniets leder, hadde sitt opphav fra adelen kan det argumenteres for at kontrakten manglet en slik klausul da et slikt brudd ville hatt negative konsekvenser for både han og kompaniet.

Brétigny traktaten i 1360 e.v.t. la til grunn for slutten på den første fasen i Hundreårskrigen (1337-1453 e.v.t.). Leiesoldatene og kompaniene hyret inn ble etter hvert et stort problem for det franske kongedømmet etter Brétigny-traktaten. Traktaten resulterte i en midlertidig fred, men kompaniene og leiesoldatene nektet å oppløse seg. Dette resulterte i at de gikk til plyndring og utpressing områdene de befant seg i, og verken landsby eller by så seg sikre. Leiesoldatene lyttet ikke til andre enn sine øverstkommanderende. Dermed ble løsningen på problemet deres å enten betale dem for å dra andre steder eller bekjempe dem. Leiesoldatene, routierene og kapteinene dro rundt omkring i Frankrike og plyndret det de kunne, og skapte krig og konflikt for egen vinning.¹¹⁹

Det var vanlig i tidsperioden å unngå slag, og heller drive med plyndring. Dersom det var en hær på offensiven gjaldt også beleiringer, da dette tok færre menneskeliv enn et slag ville gjøre. Dette ville da også bety leiesoldater, spesielt de uten en kontrakt og dermed uten en offisiell fiende.¹²⁰ Herskere tok gjerne i bruk leiesoldater, men ettersom de var vanskelig å kontrollere samt at de gjerne unngikk kamper og heller angrep sivile, ble resultatet at leiesoldatene ble hyret inn, for så å bli dømt til å sendes ut av områdene de kjempet i. Dette holdt sjeldent, og flere herskere tok i bruk de samme leiesoldatene de egentlig skulle ha sendt ut. Som nevnt tidligere i oppgaven ble leiesoldater i det tredje laterane råd ledet av pave Alexander III annonsert som kjettere og hedninger. Alle som hyret inn og brukte leiesoldater ble sett sterkt ned på av kirken og nektet nattverden.¹²¹

¹¹⁸ Axelrod, 2014. s. 29

¹¹⁹ Autrand, F. (2008). France under Charles V and Charles VI. I M. Jones (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415 (ss. 422-441). Cambridge: Cambridge University Press, s. 427

¹²⁰ Lower, 2017, s. 37

¹²¹ *Ibid.*, s. 38

6.2 Andre mulighet: Fortsatt bruk av vold og mobilitet

Den andre muligheten gikk ut på å oppsøke andre, ustabile områder i håp om arbeid. Dette kunne basere seg på rykter om et lokalt opprør eller at en hersker aktivt oppsøkte leiesoldatene i håp om å hyre dem til fremtidige kriger, eller ekspedisjoner.

6.2.1 Oppmuntre til konflikt

Ved å oppmuntre til konflikt kunne leiesoldatene skape nye jobbmuligheter til seg selv, samt skaffe seg verdisaker via f.eks. plyndring og utpressing. Ovenfor er eksempelet om hva som skjedde med kompaniene og leiesoldatene etter Brétigny traktaten. I dette tilfellet nektet kompaniene å oppløse seg, og bedrev heller plyndring og utpressing i et svekket landområde. På denne måten oppmuntret de til konflikt, kanskje heller mot seg selv enn å få andre herskere til å gå til krig mot hverandre, men det var likevel en oppmuntring som kun gagnet dem selv. DVilliam erobreren så seg nødt til å gjenhyre leiesoldatene sine igjen kort tid etter han hadde sluppet dem løs på grunn av trusselen de utgjorde.¹²²

Denne løsningen viser seg å være veldig lik som ovenfor, bare at plyndringen skjer på et annet sted. Det katalanske kompaniet dro til forskjellige steder innenfor dagens Hellas for å plyndre.

6.2.2 Oppsøke nye muligheter

Ved å oppmuntre til konflikt kunne leiesoldatene skape nye jobbmuligheter til seg selv, samt skaffe seg verdisaker via f.eks. plyndring og utpressing. Ovenfor er eksempelet om hva som skjedde med kompaniene og leiesoldatene etter Brétigny traktaten. I dette tilfellet nektet kompaniene å oppløse seg, og bedrev heller plyndring og utpressing i et svekket landområde. På denne måten oppmuntret de til konflikt, kanskje heller mot seg selv enn å få andre herskere til å gå til krig mot hverandre, men det var likevel en oppmuntring som kun gagnet dem selv.

¹²² Blumberg, 2011, s. 21

6.2.3 Egne ambisjoner

En tredje og siste mulighet som kunne kombinere de to andre mulighetene var kapteinenes egne ambisjoner. Tidligere har det vært pekt på hvordan Det katalanske kompaniet klarte å ta over og styre Hellas i 70-80 år på grunn av mangel på betaling. Dette startet mest sannsynlig ikke som en ambisjon, men heller som hevn mot en tidligere arbeidsgiver som forsøkte å komme seg ut av å betale alle sammen.

Nye muligheter betød ikke nødvendigvis å oppsøke områder hvor en kunne få en kontrakt. Noen leiesoldatskapteiner, som Robert Knolles, kunne ha større ambisjoner. Robert Knolles gjennomførte plyndring på Auxerre i 1358, og en annen kaptein ved navn James Pipe plyndret seg gjennom Normandie og Ile-de-France i årene 1358-1359.¹²³

6.2.4 Len som belønning

Det var ikke ukjent at leiesoldater av lavere adelsrang fikk len som belønning for sine kamper i enten forsvar av landområder eller invasjonen av land. Dette var kanskje mest synlig hos William erobreren etter han hadde invadert England. Omtrent halve styrken hans besto av leiesoldater, og belønningene til en del av disse var gods og len for hjelpen. På denne måten klarte William å skaffe seg lojale menn samtidig som han minsket risikoen for at flere bander med leiesoldater skulle plyndre og drive med utpressing på hans nye landområder, som kunne øke ustabiliteten i et allerede ustabilt land. Johan uten land gjorde det samme, men dette satte ham kanskje i en situasjon hvor han tilegnet seg en større misnøye blant hans allerede misfornøyde vasaller, dette var en av faktorene som senere ledet til Magna Carta i 1215: «The lavish grants of land and political offices to his mercenary allies, as payment for their continued loyalty, only increased domestic resentment towards the king.»¹²⁴

Etter Johan uten lands regjering som konge ble bruken av leiesoldater i Englands betaling minket grunnet Johans overbruk av midler brukt til å betale alle sine leiesoldater, samt at Magna Carta begrenset mulighetene for bruk av leiesoldater kongen kunne hyre. Dette må ha vært negativt for etterkommerne til Johan ettersom dette betød mindre midler for å

¹²³ Jones, M. (2008). The last Capetians and early Valois kings, 1314-1364. I M. Jones (Red.), The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415 (ss. 388-421). Cambridge: Cambridge University Press, s. 406

¹²⁴ Blumberg, 2011, s. 22

holde på makten og at de var mer utsatt for ambisiøse vasaller. Det kan sees positivt fra vasallenes side ettersom at kongen måtte stole mer på dem.

7.0 Avslutning – sammendrag, konklusjon, og videre forskning

Oppgaven har sett på mulighetene for leiesoldater som sto i en situasjon uten kontrakt, og hvordan de kunne håndterte situasjonen. Det viste seg at det mest vanlige var å plyndre de som ikke kunne betale, eller å ta side med den tidligere klientens fiende dersom en kontrakt ble tilgjengelig.

I perioden mellom 1200 og 1450 e.v.t. var Europa organisert som et føydalt samfunn, hvor de aller fleste hadde en herre – selv kongene – med Gud på toppen. Økonomisk og befolkningsmessig var Europa i sterk utvikling og vekst, noe som førte til flere og større byer. Samfunnet var delt inn i tre stender, hvorav aristokratiet okkuperte to av disse: bellatores – de som sloss – og oratores – de som ber. Disse gruppene hadde hovedansvaret for henholdsvis det militære og det religiøse, med bellatores som en militær stand og oratores som spilte en viktig rolle innenfor kirken.

Høy- og senmiddelalderens samfunn gav arveretten til yngre sønner fra adelen muligheten til å bli soldater til leie, ettersom det var de eldre sønnene som arvet len og titler. Dette kunne enten være som en krigsfølgemann hos en annen hersker, selv om det er uenighet om de kan ansees som leiesoldater eller ikke, da de fikk betalt. Uansett så valgte flere å bli leiesoldater, enten som kapteiner eller som en del av grupper eller kompanier av leiesoldater.

Oppgaven inkluderer og en analyse av hvordan identitet påvirker mulighetene for en leiesoldat i situasjoner der de står uten kontrakt og søker etter en ny. Sosial identitet, som referer til den identiteten som formes av ytre påvirkninger, eks. menneskene og stedet en er oppvokst, er den typen identitet som brukes i denne oppgaven. Dette på grunn av at det er enklere å analysere på en generell skala og at personlig identitet ville vært for komplisert å inkludere da det ville gjort det vanskelig å sammenlikne og trekke generelle konklusjoner. En stor del av de overlevende samtidige kildene stammer fra aristokratiet, spesielt fra medlemmer innenfor kirken. Dette gir et sterkt subjektivt syn på høy- og senmiddelalderens identitet.

Sosial klasse spilte også en rolle i mulighetene for en leiesoldat, ettersom adelen kunne ha et nettverk tilknyttet andre medlemmer av aristokratiet som kunne øke sjansene for å få en ny kontrakt eller bli hyrt inn som et krigsfølgemedlem.

Geografisk område spilte også en viktig rolle, da det vanligvis var fattigere og overbefolkede områder som produserte flest leiesoldater. Dette skyldtes en økning i befolkninger, noe som kunne gjøre det vanskelig å finne arbeid. Religion kunne også påvirke

identiteten og holdningene til leiesoldater, spesielt hvis fienden hadde en annen variant av deres tro, eller en helt annen tro. Kristendommen hadde en sterk innflytelse i Europa og kunne fungere som en samlende faktor. Soldatene innenfor det katalanske kompaniet følte mest sannsynlig på en samlende effekt da de ble hyret inn av Bysants for å bekjempe ottomanene innenfor dagens geografiske Hellas.

Stereotyper kunne påvirke en rolle i oppfatningen av ulike krigere fra forskjellige områder. For eksempel fikk sveitsiske leiesoldater et godt rykte på seg etter å ha kjempet mot habsburgerne og vunnet et slag hvor de befant seg i et sterkt undertall. Dette gjorde dem ettertraktet rundt om i Europa. Slike rykter kunne føre til at folk som ikke opprinnelig var fra området hevdet opphav derifra, og dermed kunne de få hjelp til å skaffe seg arbeid som profesjonelle krigere. Det er også viktig å påpeke at medlemmene innenfor det katalanske kompaniet mest sannsynlig ikke var fra Katalonia, selv om flertallet av medlemmene kan ha vært katalanske da de forlot området, er det høyst usannsynlig at størstedelen av dem var katalanske etter hvert som de mistet menn og senere tok over Hellas.

Lojalitet er et aspekt som påvirket leiesoldatenes muligheter da de først sto uten kontrakt. Et rykte som lojal ville nok hjelpe en del for en leiesoldat på jakt etter arbeid, og stereotypier angående leiesoldater påvirket igjen deres rykte. En leiesoldat var gjerne kjent for å kun være lojal mot betaling, og det er flere eksempler på leiesoldater som gikk til angrep mot en tidligere klient dersom de ikke maktet eller ville betale. Leiesoldatenes kontrakter kunne gjerne inneholde deler som sikret at de ikke gikk imot klienten sin under kontraktens varighet. Dette var mest sannsynlig forebyggende og en trygghet for å sikre seg at de ikke fikk flere fiender i nær fremtid.

Leiesoldatens stereotypi om at de kunne gå imot en tidligere klient kan argumenteres å være begrunnet. Det var ikke alltid klienten ville utføre hele eller deler av betalingen for leiesoldatenes arbeid. Dette resulterte gjerne i at leiesoldatene gikk til angrep på sin tidligere klient, med grunnen at de ikke hadde fått betalt. Det er godt dokumentert at flere grupper eller kompanier med leiesoldater gikk imot sin tidligere klient grunnet dette. Et eksempel som er godt brukt i oppgaven er det katalanske kompani. Walter V av Brienne, hertugen av Athen, deres hadde ikke råd til å betale alle i kompaniet, og inviterte derfor 500 av de 6000 medlemmene. Klienten forsøkte å diskutere med dem om at de skulle på len og penger dersom de fikk overtalt de resterende om å dra hjem. De 500 tok imot pengene og dro tilbake til de resterende medlemmene, for deretter å sette i gang med plyndring og overtakelse av

klientens område i det som i dag er dagens Hellas. Resultatet av klientens valg om å kun betale 500 av dem skulle vise seg å endre hele Hellas sin historie, da det katalanske kompani skulle holde området i nesten 80 år. Det ble altså en kortlevd leiesoldatstat.

De italienske condottieri kunne gjerne være signori, en herskende klasse innenfor de italienske bystatene og statene. Kapteinene kunne sette familiens og dynastiets interesser fremfor sine egne, som kunne påvirke valget av klienter. Dermed kunne de ha en lojalitet mellom leiesoldatene under deres kommando, ettersom de forsøkte å finne arbeid til dem, men også til deres egen familie og deres interesser.

Opgaven så også hvordan langvarig arbeid og lojalitet ovenfor en klient kunne gi stabilitet og andre belønninger som kunne være gunstigere enn kun penger. Dette gjaldt dog først og fremst de med bakgrunn i adelen. Otto IV, greven av Burgund ble dratt frem som eksempel. Han hadde arbeidet som en condottiere for franske prinser, og fikk på et tidspunkt hånden til Matilda, datteren til greven i Artois og kongens kusine. Barna hans giftet seg så med fremtidige konger i henholdsvis Frankrike og Navarra. Dermed hadde Otto IV sikret et løft i den sosiale klassen for sitt eget dynasti.

Aspektet spesialisering går ut på om det fantes leiesoldater som spesialiserte seg innenfor ett eller flere felt. Dette feltet kunne for eksempel være forsvar av en by eller en type våpen. De sveitsiske leiesoldatene som spesialiserte seg innenfor bruken av først hellebarder og deretter piker er et fint eksempel på dette. Et annet fint eksempel er de genovesiske armbrøstmennene, mest kjent fra slaget ved Crécy under Hundreårskrigen. Spesialiseringen kunne bidra til å påvirke valgene til en leiesoldat uten kontrakt på flere måter.

Innenfor spesialisering av leiesoldater har oppgaven sett på de norrøne gallowglasskrigerne, de genovesiske armbrøstmennene, og de sveitsiske hellebard- og pikemennene. Gallowglasskrigerne var fra Hebridene i Skottland som takket være en medgift befant seg i Irland. De befant seg i Irske herrers tjeneste fra ca. 1260-1600 tallet. Galloglassene var kjent for deres store økser og sverdene deres samt den tunge rustningen. De var formidable krigere som ble brukt som tungt infanteri. Irene brukte dem i tillegg som trenere, rådgivere, og personlige livvakter. Rollene deres kunne i tillegg gå i arv, og dette viser til et stabilt arbeidsforhold for dem. Ettersom de var i irenes tjeneste kan en argumentere at de ikke sto uten kontrakt, men de ble fortsatt inkorporert i det lokale miljøet, som kunne påvirke valgene deres dersom de først sto uten arbeid.

De genovesiske armbrøstmennene og armbrøster generelt ble svært populære ettersom bruken av en armbrøst krevde mindre trening enn f.eks. en langbue. De kunne skyte presist og relativt fort, som ga en kontinuerlig avfiring mot fienden, og dette kunne egne seg godt i forsvar av en festning eller et slott.

Sveitserne ble, som andre grupper tidligere hadde blitt, godt kjent for sine kampferdigheter, og dermed ettertraktet i resten av Europa etter at de vant slaget ved Mortgarten i 1315 mot Habsburgerne hvor de var i et sterkt undertall. På dette tidspunktet brukte sveitserne hellebarder, som er et våpen bestående av en lang stang eller kjepp med en spiss på enden, samt et øksehode rett under spissen. Dette ga dem muligheten til å bedre kjempe mot ridende soldater. De sveitsiske soldatene kjempet for kantonen sin, og flere av kantonene hadde gått sammen til det som i dag kalles den gamle sveitsiske konføderasjonen for å stå imot invasjon utenfra. Det var ikke soldatene selv som hyret seg ut som leiesoldater, men heller kantonene, som fikk betalingen, og som igjen betalte og opprettholdte soldatene. Sveitserne var såpass gode til å kjempe at andre ble inspirert, og senere skulle landsknektene opprettes som et motsvar.

Krigsfølgemedlemmene ble også nevnt. Dette var riddere som kjempet for adelen mot penger, men fikk typisk len og annen betaling for sitt arbeid. Det kan diskuteres hvorvidt disse var leiesoldater eller ei, og Alan Axelrod mener at de kan kategoriseres som det grunnet betalingen.

Oppgavens hovedfokus gikk ut på hva leiesoldatene kunne gjøre dersom de fant seg i en situasjon uten en kontrakt. De kunne velge to hovedveier å gå. Den ene veien gikk på å bli i område hvor de befant seg, hvor de kunne finne arbeid i et lokalt samfunn der de befant seg eller bedrive plyndring. Den andre veien gikk ut på å forflytte seg fra område for å finne arbeid et annet sted. Der kunne de enten finne arbeid et annet sted eller bedrive plyndring, og på denne måten gikk begge veiene inn i hverandre.

Integrering og lokalt arbeid gikk ut på at leiesoldatene kunne finne nytt arbeid i det lokale miljøet de befant seg i. På denne måten kunne de bruke egenskaper de allerede hadde for å finne seg mer stabilt arbeid. Egenskaper som handel, jordarbeid, smiing, osv. kunne bli brukt for å innlemmes. Lokale stormenn som behøvde livvakter var også en mulighet, da leiesoldatene var godt kjent som gode krigere. Arbeid i en by sin garnison eller som en fredsbevarende styrke kunne også være noe for leiesoldatene, og dette ble brukt av diverse

konger, f.eks. Johan uten land ettersom han hadde et konfliktfylt bånd med sine vasaller, da spesielt de som var på fransk jord.

Det fantes også visse tilfeller hvor en kontrakt hadde inkludert alternative oppgaver dersom herskeren fant seg i en fredssituasjon, slik som kapteinene Grimaldi og Doria. En slik kontrakt må ha vært ettertraktet av leiesoldatene da det ga dem en viss økonomisk trygghet dersom fred skulle oppstå. Kapteinene opplevde dog mytteri fordi de ikke fikk betalt mannskapet sitt, og flåten redusert, men hvorvidt dette var deres feil eller klientens er uvisst. Dette eksempelet handler dog ikke om hva de gjorde dersom de sto uten kontrakt, men dersom det var fredstid, som også er relevant for oppgaven.

Plyndring ser ut til å ha vært den mest populære løsningen blant leiesoldater. Det er i hvert fall dette som er skrevet mest om i kildene brukt i oppgaven, som igjen er basert på tidligere og samtidige kilder. Grunnen til at plyndring er nevnt i størst grad kan være at samtidige kilder skulle legitimere makten til herskeren deres. At en hær under herskerens kommando plyndret var ikke verdt å skrive om, men at leiesoldater som tross alt ikke hadde noen herskere gjorde, hjalp forfatterne å skape et større negativt bilde av dem.

Leiesoldatene kunne også oppmuntre til vold for å skaffe seg arbeid senere, samtidig som de fikk det de trengte for å opprettholde seg selv, og skaffe seg ting av verdi. Kapteinene og leiesoldatene kunne ha egne ambisjoner dersom de fant seg i fredstid eller uten arbeid. Robert Knolles og John Piper plyndret seg gjennom henholdsvis Auxerre og Ile-de-France i slutten av 1350-årene.

Den endelige konklusjonen er dermed at dersom leiesoldater fant seg selv i en situasjon hvor de sto uten en kontrakt eller det var fredstid hadde de flere valg, men de aller fleste tyte til plyndring med færre unntak.

Bibliografi

- Autrand, F. (2008). France under Charles V and Charles VI. I M. Jones (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415* (ss. 422-441). Cambridge: Cambridge University Press.
- Axelrod, A. (2014). *Mercenaries: A Guide to rivate Armies and Private Military Companies*. (J. Brace-Thompson, Red.) Los Angeles, California, USA: CQ Press.
- Ayensa i Prat, E. (2020). Catalan Domination in Greece During the 14th Century: History, Archaeology, Memory and Myth. *Catalan Historical Review*, ss. 43-58.
doi:10.2436/20.1000.01.165
- Bagge, S. (2017). *Europa tar form: År 300 til 1350* (2. utg.). Oslo, Norge: Cappens Forlag as.
- Bartlett, R. (1994). *The Making of Europe, Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*. London: Penguin Books.
- Bedos-Rezak, B. M. (2011). *When Ego was Imago : Signs of Identity in the Middle Ages* (3. utg.). (E. Frojmovic, Red.) Leiden, Nederland: Koninklijke Brill NV.
- Blockmans, W., & Hoppenbrouwers, P. (2014). *Introduction to Medieval Europe 300-1500* (2. utg.). Abingdon: Routledge.
- Blumberg, A. (2011). Monarchs and mercenaries: The use of soldiers for hire by English kings in the High Middle Ages. *Medieval Warfare*(2), ss. 18-23. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/48577838>
- Britannica, T. E. (2021, Mai 2). *pike*. (W. L. Hosch, Redaktør) Hentet fra Webområde for Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/technology/pike-weapon>
- Britannica, T. E. (2023, Februar 12). *halberd*. (W. L. Hosch, Redaktør) Hentet Mai 02, 2023 fra Webområde for Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/technology/halberd>
- Brown, E. A. (1974, Oktober). The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe. *The American Historical Review*(Vol. 79, No. 4), ss. 1063-1088.
doi:<https://doi.org/10.2307/1869563>
- Carpenter, D. (2008). The Plantagenet kings. I D. Abulafia (Red.), *The new Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 314-357). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cox, E. (2008). The kingdom of Burgundy, the lands of the house of Savoy and adjacent territories. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 358-374). Cambridge: Cambridge University Press.
- Curle, C. (2020, Januar 24). *Us vs. Them: The process of othering*. Hentet April 28, 2023 fra Webområde for The Canadian Museum for Human Rights: <https://humanrights.ca/story/us-vs-them-process-othering?fbclid=IwAR0daIdkDRS5H4unnhEo7IBspbEKq5VCLVypicKDr6mqvoSusCINln2eJE>
- Dean, T. (2008). The rise of the signori. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 458-478). Cambridge: Cambridge University Press.
- DeVries, K. (2008). Medieval Mercenaries: Methodology, Definitions, and Problems. I J. France (Red.), *Mercenaries and Paid Men : The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ss. 43-60). Leiden: BRILL.

- DeVries, K., & Capponi, N. (2015). The Genoese Crossbowmen at Crécy. I K. DeVries, & M. Livingston, *The Battle of Crécy : A Casebook* (ss. 441-446). Liverpool, Storbritannia: Liverpool University Press.
- Dow, E. W. (1909). *Atlas of European History*. New York, New York, USA: Henry Holt and Company.
- Duffy, S. (2007). *The World of the Gallowglass: Kings, Warlords and Warriors in Ireland and Scotland, 1200-1600*. Four Courts Press.
- France, J. (2008). Introduction. I J. France (Red.), *Mercenaries and Paid Men : The Mercenary Identity in the Middle Ages* (ss. 1-14). Leiden: BRILL.
- Froissart, J. (u.d.). Geonese crossbowmen during Battle of Crécy. Hentet Mai 5, 2023 fra https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Battle_of_Crecy_%28crossbowmen%29.jpg
- Hamilton, B. (2008). The Albigencian Crusade and heresy. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 164-181). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamilton, B. (2008). The Albigensian Crusade and heresy. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 164-203). Cambridge: Cambridge University Press.
- Harvey, P. (1991, August 14). *Medieval Maps*. Toronto: University of Toronto Press. Hentet fra Webområde for ballandalus.wordpress.com: <https://ballandalus.wordpress.com/2014/08/27/cartography-maritime-expansion-and-imperial-reality-the-catalan-atlas-of-1375-and-the-aragonese-catalan-thalassocracy-in-the-fourteenth-century/>
- Hay, D. J. (2006). "COLLATERAL DAMAGE?" CIVILIAN CASUALTIES IN THE EARLY IDEOLOGIES OF CHIVALRY AND CRUSADE. I N. Christie, & M. Yazigi, *Noble Ideals and Bloody Realities: Warfare in the Middle Ages* (ss. 3-27). Leiden: BRILL.
- Jones, M. (2008). The last Capetians and early Valois kings, 1314-1364. I M. Jones (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415* (ss. 388-421). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jordan, W. C. (2008). The Capetians from the death of Philip II to Philip IV. I D. Abulafia (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 279-313). Cambridge, Storbritannia: Cambridge University Press.
- König, D. G. (2012). Medieval Western European perceptions of the Islamic world. From 'active othering' to the 'voices in between'. I D. Thomas, & A. Mallett (Red.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 4 (1200-1350)* (ss. 17-28). Leiden, Nederland: BRILL. doi:<https://doi.org/10.1163/9789004228559>
- Law, J. (2008). The Italian north. I M. Jones (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415* (ss. 442-468). Cambridge, Storbritannia: Cambridge University Press.
- Leguay, J.-P. (2008). Urban life. I M. Jones (Red.), *The New Cambridge Medieval History Volume VI c. 1300-c. 1415* (ss. 102-123). Cambridge: Cambridge University Press.

- Lower, M. (2017). New Wars, Old Wars, and Medieval Wars: European Mercenaries as State Actors in Europe, ca. 1100-1500. *Mediterranean Studies*, ss. 33-52. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/10.5325/mediterraneanstu.25.1.0033>
- Lund, E. (1872). Pikener. *Den Danske Hærs Historie Til Nutiden og Den Norske Hærs Historie Indtil 1814, av Otto Vaupell*. København: Den Gyldendalske Boghandel. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/pike>
- McInerney, L. (2015). The Galloglass of Thomond: Gallóglaigh Thuadhmhumhain. *North Munster Antiquarian Journal*, ss. 21-45.
- NAKU - Nasjonalt kompetansjemiljø om utviklingshemming. (2019, Mars 1). *Kunnskapsbanken - identitet*. (A. E. Witsø, Redaktør) Hentet Oktober 2022 fra Webområde for NAKU: <https://naku.no/kunnskapsbanken/identitet>
- Pleszczyński, A., Sobiesiak, J. A., Tomaszek, M., & Tyszka, P. (2018). *Imagined Communities: Constructing Collective Identities in Medieval Europe* (8. utg.). (L. Tracy, Red.) Leiden: BRILL.
- Prat, E. A. (2020). Catalan domination in Greece during the 14th century: History, archaeology, memory and myth. *Catalan Historical Review*(13), ss. 43-58. doi:10.2436/20.1000.01.165
- Pryce, H., & Watts, J. (2007). *Power and Identity in the Middle Ages*. (H. Pryce, & J. Watts, Red.) New York, USA: Oxford University Press.
- Rees, O. (2011). 'Valiant before friends, cowardly before enemies': An introduction to the Medieval Mercenary. *Medieval Warfare*(2), ss. 6-8. Hentet fra <https://www.jstor.org/stable/48577835>
- Reynolds, S. (2001). *Fiefs and Vassals : The Medieval Evidence Reinterpreted*. New York, USA: Oxford University Press. Hentet 2022
- Seward, D. (1999). *The Hundred Years War: The English in France 1337-1453*. Penguin.
- Spivak, G. C. (1985, Oktober). The Rani of Simrus: An Essay in Reading the Archives. *History and Theory*, 24(3), ss. 247-272. doi:10.2307/2505169
- Stacey, R. (2008). Social change in the thirteenth century. I D. Abulafia, *The New Cambridge Medieval History Volume V c. 1198-c. 1300* (ss. 13-25). Cambridge: Cambridge University Press.
- Store Norske Leksikon. (2023, Januar 24). *Det tysk-romerske riket*. Hentet Mai 5, 2023 fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Det_tysk-romerske_riket
- United Nations. (2014, September 09). *Secretary-General's remarks to the High Level forum on the Culture of Peace*. Hentet April 28, 2023 fra Webområde for United Nations: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-09-09/secretary-generals-remarks-high-level-forum-culture-peace>
- webmaster, T. P. (2020, Februar 20). *Second Lateran Council - 1139 A.D.* Hentet Mai 5, 2023 fra Webområde for Papal Encyclicals Online: <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum10.htm>
- webmaster, T. P. (2020, Februar 20). *Third Lateran Council - 1179 A.D.* Hentet Mai 5, 2023 fra Webområde for Papal Encyclicals Online: <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum11.htm>
- Wickham, C. (2016). *Medieval Europe*. New Haven: Yale Universtiy Press.

Wickham, C. (2021, Mai 11). How Did the Feudal Economy Work? The Economic Logic of Medieval Societies. *Past and Present*(Vol. 251, no. 1), ss. 3-40.
doi:<https://doi.org/10.1093/pastj/gtaa018>

Yuval-Davis, N. (2010, Juni 29). Theorizing identity: beyond the 'us' and 'them'. *Patterns of Prejudice*(3), ss. 261-280. doi:<https://doi.org/10.1080/0031322X.2010.489736>

Øijord, T. W. (2022, April 19). *hellebard*. Hentet Mai 5, 2023 fra Store Norske Leksikon:
<https://snl.no/hellebard>